

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Bouwmeestersstraat, 36,
St-Amandsberg-Gent Postch. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Groendreef, 114, Lokeren
CL. V. TREFOIS & J. BOES

De aloude bedevaart naar Sint-Lievens-Houtem,

door Prof. Dr. J. GESSLER.
Leuven.

Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur : zoo leerde Thomas a Kempis in zijn nooit volprezen **Navolgingh Christi**, en in den **Dietschen Lucidarius** komt 't volgende gesprek voor :

Meester, wat segdi van den gonen
Die pelegrimagen sijn gewone
Te doen t'Aken of t'ander stede,
Daer sy 't beloven mit haesticheden.
— Het ware beter dat men 't gelt gave
Den armen ende daer mede lavede,
Dan sy 't verteren achter straten,
Daer 't hen luttel comt te baten (1).

Het geschiedde wel meer, dat een bedevaart, godvruchtig en ingetogen begonnen, daarna in 'n braspartij eindigde. Zoo hoorde ik van een Waal uit Ath een alomverspreid gezegde betreffende de Vlamingen, die op beêweg naar 't Henegouwsche Tongre-Notre-Dame trokken : « Les Flamands viennent à Tongre-Notre-Dame, le chapelet d'une main et le couteau de l'autre », dit laatste tot groot nadeel van het elders geroemde kenmerk van deze bedevaart : « son caractère de piété et de recueillement qui attire les bénédictions célestes »⁽²⁾. Dat was schering en inslag

(1) Die Dietsche Lucidarius, leerdicht der 14° eeuw, uitgeg. door PH. BLOM-MAERT, bl. 47 (v. 3959-3966). Gent, 1856.

(2) Cf. Abbé H. MAHO, *La Belgique à Marie*, p. 513. Brussel, 1927.

op de Vlaamsche kermessen of Waalsche **ducasses** (oorspronkelijk 't feest der kerkwijding of **dedicatio**): eerst bidden en zingen; maar, zoodra de processie binnen was, dansen en drinken (Cf. de synchronische voorstelling bij Pieter Breughel). Bij den hierachter beschreven beëweg was 't heel anders: van de eerste samenshoring af ging het er luidruchtig en baldadig toe; na de middernacht mis, met « *dérision* en *confusion* » bijgewoond⁽¹⁾, begon een wilde fakkeltocht, die meer van een barbareninval of een negertocht weg had dan van een godsdienstigen stoet, zooals men mag vermoeden, dat het in den beginne geweest is.

Een historisch feit zou hier ter verklaring kunnen aangehaald worden. Ten jare 1301 trokken de Gentenaars naar Houtem, met de rijve van den H. Livinus. Daar in goede orde aangekomen, werden ze handgemeen met de dorpelingen en door hen deerlijk toegetakeld. De woedende gemeentenaars trokken gewapenderhand naar Houtem terug, om dezen smaad te wreken: vele inwoners werden er gedood of gewond, en het dorp in asch gelegd: de overwinnende Gentenaars huisden en tierden er als bezetenen. Hieruit mogen we afleiden, dat in 1301 het wilde en woeste karakter van de bedevaart waarschijnlijk is ontstaan en haar is bijgebleven, tot aan de afschaffing in 1540, door deze ontarding veroorzaakt.

Ziehier de belangrijke tekst over deze Gentsche weerwraak, aan de **Annales Gandenses** ontleend:

Circa finem Junii, in vigilia apostolorum Petri et Pauli, Gandenses sanctum Livinum in Hautem ferentes, cum hominibus ruralibus et aliis, festivitatem et dedicationem quamdam ibidem frequentantibus, discordare incipientes, ab eis vulnerati et male tractati sunt; erant enim de ista discordia improvisi. Quod factum ut communitas Gandensis cognovit, armata manu et cum signis bellicis exiens, villam campestrem de Hautem concremavit, multos ibidem vel occidit vel vulneravit et gravia damna intulit monasterio sancti Bavonis (2).

(1) Ter verklaring van het nachtelijk gedeelte der plechtigheid, aan het aloude en vroeger alom verspreide nachtwaken in de kerk vóór een feestdag ontleend, cf. de belangrijke bijdrage van A. L. VEIT, *Antik-Sakrales Brauchtum im merowingischen Gallien*, in *Volk und Volkstum*, 't prachtig en overrijk *Jahrbuch für Volkskunde*, uitg. door Mgr. G. SCHREIBER, I, bl. 126. München, 1936.

(2) *Annales Gandenses*, uitg. door F. FUNCK-BRENTANO, bl. 15. Parijs, 1876. — Zie nog Pr. CLAEYS, *Pages d'histoire locale gantoise*, 3e reeks. Gent, 1894 (II. Processions et pèlerinages). — Andere bibliographische gegevens zal men hierachter, waar het past, in voetnoot aantreffen, alsook bij V. FRIS, *Bibliographie de l'histoire de Gand*, I, bl. 215. Gent, 1907. — Over het ontstaan van de Livinuslegende en -vereering, zie nog het onontbeerlijk standaardwerk van L. VANDER ESSEN, *Etude critique et littéraire sur les Vitae des saints mérovingiens de l'ancienne Belgique*, p. 368-375. Leuven-Parijs, 1907.

Het pàst hier, voor den oningewijden, niet-Gentschen lezer, eenige bijzonderheden mede te deelen over den oorsprong en de ontwikkeling, tot de afschaffing toe, van dit « volksfeest », zooals Fr. de Potter het noemt, er bijvoegende : « Eigenlijk was het een godsdienstig feest, of, wil men, eene bedevaart, maar het volk had er al gauw heel wat anders van gemaakt dan de instellers bedoelden ».

Een latere, uiterst verdienstelijke geschiedschrijver noemt dezen tocht weliswaar « een echte volksbedevaart », maar voegt er dan onmiddellijk aan toe : « 't Was eerder een kermis, waar heel de stad naar toe trok. Gent liep dan waarlijk ledig : men bracht den nacht in het veld door en keerde 's anderendaags terug, al schreeuwend, zingend, springend, met gebaren als van zotten. De pen weigert de buitensporigheden te beschrijven, die toen werden bedreven »⁽¹⁾. Nu, wat de pen van A. van Werveke schroomvallig weigerde te verrichten, zal hierachter geschieden.

Over den legendarischen oorsprong ter eere van den beroemden Gentschen patroon-heilige verhaalt Fr. de Potter nog het volgende :

« Uit vrees voor vreemde krijgsbenden werd in 1007 de fiertel van St. Lieven uit Houtem naar Gent overgevoerd. Tot tweemaal toe werd de stoet miraculeus tot staan gebracht, totdat Erembald, abt van Sint-Baafs, plechtig beloofd had jaarlijks de reliquiën op dien dag naar Houtem weer te brengen. Zoo ontstond de jaarlijksche bedevaart ».

Dezelfde geschiedschrijver geeft dan een breedvoerig relaas van de bedevaart, na de middernachtmis⁽²⁾. Hieraan ontleenen we volgende bijzonderheden :

« Aan de buitenpoort der abdij verlieten de abt en de andere kloosteroversten den stoet, doch de monniken begeleidden de reliquiën tot aan de Sint-Jorispoort, aan den Steendam, grenspaal van het heerlijk gebied der abdij, waar het kostbaar pand aan de gildebroeders werd toevertrouwd (3).

(1) A. VAN WERVEKE, *Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders*, bl. 10, Gent, 1936. Zelfs in het romantisch verhaal van den oproer te Gent in 1467 (door J. J. STEYAERT), waar alle toeschouwers, eerbiedig of nieuwsgierig, in ongemeene stilte aandachtig luisterden naar de gezangen, met vurigheid uitgesproken, en daarna de geheele stoet, met langzamen tred, in eene eerbiedige houding statig voorbijtrok, wordt toch erkend, dat de bedevaart naar Houtem veelal aanleiding gaf tot dronkenschap, twist en buitensporigheid. Cf. *Belgisch Museum*, VII (1843), bl. 117 en 123.

(2) Cf. Fr. De Potter, *De St. Lievensprocessie uit Gent naar Houtem*, in *De Vlaamsche Kunstbode*, XXVIII (1898), bl. 5-17.

(3) Er waren twee broederschappen, namelijk 't gilde van binnen, te Gent, en dat « van buten », te Houtem, later met een derde, de broederschap « der Aelmoesen van St. Lieven », samengesmolten.

De stoet vertrok uit Gent, circa drie uur 's morgens, langs de Sint-Lievenspoort en volgde dan, vijf uur lang, de baan die eeuwen lang, ja, tot op onzen tijd (Fr. de Potter schreef dit in 1898), de Sint-Lievensbaan werd geheeten.

Den volgenden dag, op het feest van Sinte Pieter, omtrent den noon, luidde de klok van Houtem den aftocht. Hoe deze geschiedde en wat er te Houtem gebeurde zal hierachter blijken. Met de Potter vermelden we nog dat onder het dragen der rijve door de uitbundige menigte allerlei lofliederen werden gezongen, waarschijnlijk met spot en schimp tusschen de verzen in gesloopen, waarvan niet een tot ons is gekomen. « Waarlijk een groot verlies voor de volkshistorie en de zedegeschiedenis » (1).

Het verlies was echter nog veel grooter dan Fr. de Potter kon vermoeden. Immers, de bibliotheek van kanunnik Oliverus de Langhe, prior van Sint-Baafsabdij, bevatte o.m., volgens den catalogus, circa 1440 opgesteld, door 'n gelukkig toeval bewaard maar tot heden onuitgegeven⁽²⁾, deze voor ons hoogst interessante nummers :

15. **Tractatus magistri Oliveri ad Hautem.**

18. **De processione sancti Livini martiris.**

22. **De processione sancti Livini martiris.**

56. **Vacecia sancti Livini in vlaemsche.**

62. **Processio sancti Livini in vlaemsche.**

64. **Ludus sancti Livini.**

65. **De processione sancti Livini in vlaemsche.**

Van al die nummers, waarvan enkele een niet te overschatten belang moesten opleveren voor de geschiedenis van onze volksliteratuur, is geen enkel tot ons gekomen, zelfs niet zijn **Tractatus de processione cum sacro corpore beati Livini versus Houthem**. Zoo luidt de volledige titel, voor het eerst door Ghesquière aangehaald, die het werkje prijst en benuttigt⁽³⁾, hierin later door Fr. de Potter nagevolgd, wien wij 't volgende ontleenen, eenigszins ingekort.

Olivier de Langhe... schreef een boekje, waarin hij meldt dat, tijdens het bewind van paus Joannes XXII, achttien bisschoppen van het hof van Rome... en andere kerkelijke overheden... geestelijke gunsten verleenden aan de lieden, die het gebeente van St. Lieven met betamelijke godvruchtigheid zouden vergezellen. Van den anderen kant werden de baldadigen, die de processie oneer aandeden, met de strengste der geestelijke straffen, den kerkban, bedreigd.

(1) FR. DE POTTER, art. laud., bl. 13.

(2) Uittreksels er van zijn verschenen in den *Messenger des Sciences*, 1837, bl. 478-481. Cf. art. de Langhe (Olivier) door E. H. J. REUSENS, in de *Biographie Nationale*, V, kol. 320-323. Brussel, 1876.

(3) Cf. J. GHESQUIERUS, *Acta Sanctorum Belgii selecta*, III, bl. 121. Brussel, 1785. Ghesquière had het oorspronkelijk tractaat geraadpleegd « cum aliis ejusdem auctoris opusculis in bibliotheca S. Bavonis » en bezat er ook een « excerptum » of uittreksel van.

Reeds in de 15e eeuw werd de bedevaart door sommige lieden afgekeurd, wier christelijk gemoed in opstand kwam tegen de baldadigheden, waar de nachtelijke reis naar Houtem aanleiding toe gaf. Maar Olivier de Langhe's opstel pleitte voor het tot (lees in) stand houden van de bedevaart, welker nut hij poogde te beduiden in tien hoofdstukken, sprekende o.a. in het vijfde over de wonderen, welke jaarlijks omtrent den tijd der bedevaart plachten te geschieden »(1).

Over deze baldadigheden, hierachter beschreven, getuigt een ander Gentsch historicus aldus :

« Comme l'ivrognerie succédoit bientôt à la dévotion, ces fêtes finissoient rarement sans que l'oratoire des moines ne se trouvât pollué »(2). Dit bij het vertrek, na de middernachtmis, of bij de terugkomst der bedevaarders. Zoo wordt ook door 'n bisschop van Doornik, in 'n schrijven van 2 November 1414 aan de monniken van Sint-Baafs te Gent, het geval voorzien, dat de « ecclesia dicti monasterii effusione sanguinis aut emissionem seminis vel aliter fuerit aut sit, per concursum populi ibidem diebus festorum sanctorum Bavonis, Macharii et Livini et aliorum, in maxima copia seu quantitate confluentium, polluta »... (3).

Maatregelen van overheidswege genomen(4) en « bij publicatie gheordonneert »(5) waren niet bij machte, de gepleegde baldadigheden te temperen, totdat een streng verbod, met trompetgeschal afgekondigd(6), hieraan in 1540 een einde kwam stellen.

In een Cort verhael van de principaelste gheschiedenissen ghebeurt binnen de stad van Ghendt in 't jaar 1539 ende 1540, door GACHARD uitgegeven volgens het hs. in 't Rijksarchief te Brussel, leest men hieromtrent het volgende :

« Den 27ⁿ Juny (1540) was van schepenen weghe aen een ieghelyck verboden, op sijn lijf, eenighe maniere te maecken van vergaderinge, omme te reysene naar Hautem met eenighe instrumenten van spelen, als trommels en muselen, ofte anderssints, ende geenssints met eenighe benden ofte gheselsche-

(1) FR. DE POTTER, art. laud., bl. 15-16.

(2) CH. L. DIERICX, Mémoires sur la ville de Gand, II, bl. 392. Gent, 1815.

(3) Aangehaald in voetnoot door Diericx, loc. cit.

(4) La chasse de ce saint compromettait presque tous les ans la tranquillité publique, malgré toutes les mesures que l'on prenoit pour conjurer l'orage : ces mesures consistoient surtout en ce que l'on portoit la chasse en présence de deux échevins de Gand et que le prélat de Saint-Bavon requérait le bailli d'Alost de se rendre à Hautem avec sa compagnie. CH. L. DIERICX, op. cit., bl. 397.

(5) « Anno 1469 wird bij publicatie gheordonneert dat men Sente Lieven niet meer draaghen, maer voeren soude, ende dat men ooc niet meer roepen nochte schreeuwen mochte ». Uit het Boeck van Memorien der stad Gent, in voetnoot geciteerd bij CH. L. DIERICX, op. cit., bl. 402.

(6) Dat de trompetter het verbod heeft afgekondigd, weten we uit de stadsrekening over 1540-1541 en door FR. DE POTTER, art. laud., bl. 17.

pen; dat oock niemant sijne kinderen ghedooghen en saude eenighe fleytkens te contrefeytene, omme mede achter straeten te loopen »... (1).

Eene breedvoerige beschrijving van de buitensporigheden en baldadigheden, door de Lievenszotten of duvelkins en hun gezellen gepleegd, vinden wij in het naamloos relaas der Gentsche troebelen onder keizer Karel, door een Fransch schrijvende ooggetuige opgesteld, en door Gachard met bewijsstukken en aanhangsels in 1846 uitgegeven.

Het ware al te gemakkelijk en plaatsroovend, deze beschrijving hier letterlijk en in haar geheel over te nemen; betreurenswaardig echter, den oorspronkelijken tekst te vertalen. **In medio virtus** : aan den lezer bieden we hier een samenvatting van 't relaas aan, met talrijke aanhalingen doorspekt, zoodat hij al het typische van 't origineel hierachter zal weervinden.

Na den marteldood en de vereering van den grooten Vlaamschen thaumaturg vermeld te hebben, handelt de naamlooze schrijver over de aloude jaarlijksche bedevaart der Gentenaars, van uit het Sint-Baafsklooster naar Sint-Lievens-Houtem :

Icelluy saint Liévin estoit porté, chascun an, en la manière ancienne et de fort longtemps accoustumée, hors dudit monnastère et de la ville de Gand oudit villaige de Haultem, où il avoit été enterré, comme dit est, et ouquel lieu de sa sépulture y avoit une belle église y faicte et fondée à l'honneur de Dieu premièrement et dudit saint, et se partoient dudit cloistere et de ladicte ville de Gand, avec ledit saint Liévin, à miennuyt de la préveille du jour de Saint-Pierre et Saint-Pol, et estoit oudit villaige ung jour et une nuyt entiers.

La fachon et manière de le ainsy porter estoit fort estrange et quasi comme une mahommerie et ydolatrie, ainsy que vous orez en brief cy-après...

Op gestelden datum, den 28ⁿ Juni, tusschen elf en twaalf uur 's nachts, kwam het volk in groot getal toegestroomd voor de Sint-Baafskerk : zoodra op klokslag twaalf de kloosterpoort en de kerkdeur opengingen, stroomde het naar binnen, als waanzinnig : comme gens dervez, et criant et menant ung tel bruyt, qu'il sambloit que l'église devoit tomber et fondere en abiesme; dan werd, zonder overdreven devotie, de middernachtmis bijgewoond, qui estoit tost dicte et oye des assistans à bien petite devotion, car y avoit toute desrision et confusion.

Na de mis werd de zware rijve van den Heilige, met haar traliehek, op een draagberrie geplaatst en zoo op de schouders van twaalf sterkgespiede mannen weggedragen, door de tierende menigte gevolgd :

(1) M. GACHARD, als Appendice (bl. 58) bij 't hierachter vermeld opus. — Het keizerlijk verbod was reeds den 30ⁿ April uitgevaardigd.

...en courant, criant et huant, comme gens sans entendement et hors de leurs mémoires, en menant ung tel bruit, comme se tous les diables y eussent esté. Et sy estoient habilliez à l'advenant, tous deschierés et deslocquetés, ayans chapeaulx faitz de branches de viengnes et autres verdure sur leurs testes, et sy portoient la pluspart torses ou fallotz en leurs mains, et ainsy courroient tousjours, crians de telle sorte qu'il n'y avoit sy hardy, qu'il n'eust quelque frayeur de oyr et veoir sy grant nombre de peuple menant ung tel bruyt, en courant ainsy de nuyt.

Bij de talrijke voetgangers voegden zich nog andere « bedevaarders », zoo te paard als in wagens : On estimoit y aller chascun an plus de douze cens chariotz; le tiers du peuple de Gand s'y trouvoit cedit jour, et aussi du quartier à l'environ.

Van 's morgens vroeg, bij de aankomst te Houtem, den geheelen dag door en den daarop volgenden nacht, werd kermis gevierd : de terugtocht geschiedde eerst op het middaguur 's daags nadien, zijnde de feestdag van Sint Pieter en Pauwel.

Het dorpsfeest wordt aldus beschreven :

Il y avoit une franche feste audit village de Haultem, et y trouvoit-on toute manière de marchandises, que on y menoit de la ville de Gand et de divers quartiers à l'entour; on y vendoit aussi à boire et à mengier à tous costez dudit villaige, et principalement en la plache d'icelluy qui estoit fort grande et ample, où ladicte marchandise et toute mercherie estoit mise avant, de sorte que ce sambloit une bonne grosse puissante armée et camp de bataille, tant y avoit gens de toutes conditions par bendes, eschades et confraries, les ungs ayans avec eulx tambours et flutes d'Allemands, les autres des trompettes, et aussi forche muses et autres divers instrumens, jouans à tous lez et costez oudit villaige, qui estoit chose fort admirable à l'oyr, tant estoit le bruyt grant à tous lez, les ungs dansans, les autres faisans autres esbas et passetemps, car la pluspart de ceux qui y alloient, n'estoit point par dévotion, mais pour leurs plaisirs.

De terugtocht naar Gent was al even luidruchtig :

...au meisme estat et comme ilz en estoient partis, menant tel bruyt avec meuses et tambours, mais ilz retournoient tousjours par ung autre chemin qu'ilz n'estoient allez. Ilz faisoient cinq lieuwes à l'aler, et au retour que trois. Ilz rentroient en la ville de Gand entre trois ou quatre heures de l'après-disner, chascun en rapportant plusieurs manières de mercheries et petits bibelotz et jollitez qu'ils donnoient et ruoient aux femmes et filles et autres gens qui estoient tant ès fenestres que devant les huys des maisons et par les rues, regardans ainsy rapporter ledit saint Liévin, et, entre autres choses, donnoient grand nombre de louches de bois et d'estain, mais la pluspart de bois, les aucunes bien gentement et jolyement ouvrées et tailliées à la manche.

Als de stoet eindelijk op de Vrijdagmarkt was aangekomen, geschiedde er nog een driedubbele, luidruchtige ommegang, waarna de rijve van den Heilige op haar gewone plaats werd hersteld : sur le grant marchié du Vendredys, à l'entour duquel ilz tournoient par trois fois, courans avec ladicte fiertre, et crians comme gens sans aucun sens, ne mémoire, ne entendement...

Streng is het oordeel van onzen kronijkschrijver over deze zoogezegde bedevaart :

C'estoit ung pélerinaige plus de malédiction que de dévotion : chascun an, dix mil péchiez mortelz s'y faisoient tant par yvronneries, débats, homicides, paillardies, blasphèmes, juremens exécrables et autres grans et énormes péchiés et meschantés. Gevaarvol was vooral deze tocht voor vrouwen en meisjes, car telles y alloient pucelles qu'elles en revenoient fumelles, et telles y alloient preudes femmes, qu'elles en revenoient telles comme elles estoient lors à leur retour.

Daarom werd dan ook, op bevel van keizer Karel, de tocht naar Houthem in 1540 voorgoed afgeschaft, et fut ledit saint Liévin servy et honouré en l'église, sans plus le porter hors, tot groot misnoegen van het volk : de quoy lesdis Ganthois furent fort courouchiez. En wat vroeger aan Karel den Stoute niet gelukt was, werd nu zonder morren aanvaard : de Gentenaars hadden met schade en schande geleerd, stilzwijgend hun leed en misnoegen te verkroppen : de quoy nul n'osoit dire mot, mais n'en pensoient pourtant moings, et en ce feirent saignement de plus penser que dire, car il eust trop cousté à celluy qui en eust parlé⁽¹⁾.

« Zoo hield de openbare vereering van Gent's beschermheilige op, die gedurende meer dan 500 jaren in zwang gebleven was. Edoch, men zal begrijpen dat het moeilijk, zoo niet onmogelijk was, het jaarlijksch bezoek van Houtem ineens en totaal af te schaffen : lang na de afkondiging van des keizers bevel gingen of reden den 27ⁿ Juni nog honderden Gentenaars naar het dorp, maar nu ter echte, vrome bedevaart, en te Gent zelf vergat men het feest niet. Alleenlijk waren 't nu kinderen, die binnen de stad de « viering » voortzettek, en met fakkels en kaarsen langs de straten liepen, als verwachtten zij nog de stoet met de fiertel. Dat kaarsjesbranden en loopen ging in de stad nog mée tot in de jaren '40 onzer eeuw ».

Aldus schreef Fr. de Potter ten jare 1898, in zijn dikwijls aangehaald opstel. Het scheen wel de moeite waard, de talrijke gegevens aangaande deze zonderlinge bedevaart samen te vatten en aldus den lezer hier aan te bieden, ter illustratie van de trefende woorden uit de *Navolgingh Christi*, als aanhef vermeld en tot slot herhaald :

Qui multum peregrinantur, raro sanctificantur.

(1) Cf. *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*, uitg. door M. GACHARD, bl. 102-107. Brussel, 1846. — Dit relaas werd ook benuttigd en gedeeltelijk afgedrukt door L. MAETERLINCK, *Le Genre satirique, fantastique et licencieux dans la sculpture flamande et wallonne*, bl. 138-143. Parijs, 1910.

BIJLAGE.

Dit hier naer volghende es de date van den daghe ende tijde dat miin heere sente Lievin doe men te Hautem waert trac, ghelijc dat men jaerlix ghecostumeert es, ghedreghen was bi den ghemeen en guldebroederen ende zusteren van den gulde van minen heeren sente Lievin, deure ende in midden van den eenen speygate van den roden torre bi sente Baefs vorseyd, ende doe hij weder van Hautem quam zo was hij ghedreghen deur dander speygat, onder de zelve brughe XXVIII Junii anno XXII° (in margine 1422).

Recht up den XVIIIⁿ (lees XXVIII) dach
die in wedemaent ghelach
up sente Pieters avont
ten vieren vander morghenstont
drouch men sente Lievine onghespaert
Tsent Baefs deur tspeygat tHautem waert
ende tsanderdaeghs daernare
brocht men deur dander gat openbare
met feesten ende met bliden.
Het was prelaat te dien tijden
van Boussuut miin heere Willem.
Dit was ghedaen, ic zeker bem,
te eenre goeder ghedinckenesse
als men screef, verstaet die lesse,
dusentich jaer ende viere hondert;
ic bidde dat niemen en verwondert;
noch so screef men daer toe mede
XXII, dats waerhede.
Int scepdom, zij hu bekent,
zo was ghemetst den spey te Ghend
Sente Baefs, bi Jan Sersanders tijden
ende Segher Meyeraerts. God wils verbliden
ende Sente Lievin, de martelare,
ende alle hare vriende verre ende nare.

(Uit : Cartularium van de Sint-Baafs abdij, fol. 221, anno 1422. Rijksarchief te Gent : n° 1 van den inventaris).

Nil novi sub sole. In verband met den hier beschreven beeweg past het, aan de bedevaart naar Destelbergen (Bergenkruis) te herinneren, in denzelfden aard en geest van uit Gent, 's nachts vóór O. L. H. Hemelvaart, door « les jeunes gens de la classe ouvrière et les amoureux » ondernomen, welke volgens de volks-overlevering in nauwe betrekking stond met de Sint-Lievens processie, en al evenmin stichtend als deze verliep. De nieuwsgierige lezer raadplege hierover het onontbeerlijk prachtwerk over bedevaartvaantjes, eenig in zijn soort, van 'n welbekenden en alom betreunden Antwerpschen verzamelaar en folklorist⁽¹⁾.

(1) Cf. EM. H. VAN HEURCK, *Les Drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins*, bl. 93. Antwerpen, 1922. — Dat een verzamelwerk of corpus, hoe volledig ook, nog voor aanvulling vatbaar is, blijkt voor 't onderhavig standaardwerk o.a. uit twee artikels, in *Bull. des Musées royaux d'Art et d'histoire*, N. R. V (1933), bl. 43, en in *Eigen Schoon en De Brabander*, N. R. XV (1940), bl. 86.

De Sint-Pietersfeesten te Lokeren,

door F. VAN ES.

Een aloud gebruik dat nog steeds in zwang is te Lokeren, het Sint-Pietersfeest.

Zeker heeft het veel van zijn vroegere eigenaardigheden als zomer-zonnestilstandfeest verloren. Naar mijn weten worden er geen St. Pietersvuren meer aangestoken, maar het dansen onder den rozenhoed bestaat er nog algemeen onder de jeugd der volkswijken.

Op 29ⁿ Juni, St. Pieters- en -Paulusdag, worden in vele straten — in 1939 zelfs op de Groote Markt, kant der Groote Kaai — de rozenhoeden gehangen aan een over de straat gespannen koord. Deze « hoeden » hebben allerhande vormen. Zij bestaan gewoonlijk uit een geraamte van ijzerdraad, of uit twee kruislings in elkaar gestoken hoepels, versierd met papieren bloemen of festoenen, wimpels en sterretjes, waaraan soms ook poppetjes, glazen bollen of andere snuisterijen hangen. Op den vooravond van het feest gaan de kinderen groepsgewijze, meestal verkleed, in de buurt wat geld inzamelen, « een Sint-Pieterspenning », om de kosten van rozenhoed, kaarsen en vuurwerk (voetzoekers) te dekken. 's Morgens worden de rozenhoeden gehangen, waarbij de ouders en volwassen vrienden behulpzaam zijn. In sommige straten hangen drie, vier rozenhoeden en op den Kouter, zooals wij verder zullen zien, zijn er bij tientallen. 's Avonds wordt er onder den rozenhoed door de jeugd gedanst rond enkele brandende kaarsjes in een hoopje zand gestoken — herinnering aan de vroegere vuren — terwijl de grootere jongens hun voetzoekers afschieten.

Bij het dansen wordt gewoonlijk gezongen van :

« Sinte Pieter is altijd goed,
Vivan onzen, vivan onzen,
Sinte Pieter is altijd goed,
Vivan onzen rozenhoed ! »

Ofwel nog :

« Sinte Pieter met zijnen blooten armen,
Hij zou hem zoo gaarne wat warmen,
Vuurken maken en zingen ! »⁽¹⁾

In de Sint-Annadreef, aan de Heerbrug, hoorden wij zelfs het volgende kreupelliedje :

« Sinte Pieter is altijd goed,
Vivan onzen, vivan onzen,
Sinte Pieter is altijd goed,
Vivan onzen rozenhoed !
Ajuin, 't is wel gedaan,
Laat ons naar Brussel rijen.
Van Janneken Piet,
Van Janneken Piet getrouwe,
Hebt ge geen en tijd, 't zal gaan gewaaïen.
Janneken Jan, 't zal gaan gewaaïen,
Janneken Jan,
Mijn Janneken,
Mijn manneken,
Waarom zijt gij zoet ?
Ik zal 't u gaan vertellen,
Mijn hart vol zoet.
Gist, gist,
En als wij moeten gewasschen worden
Dan hebben wij dist. (dorst)
In den tijd,
In den tijd van de bleeke blaren,
Van de bleeke blaren.
In den tijd
In den tijd van de bleeke blaren,
Als 't maantje schijnt
En 't is zoet,
En 't is zoo zoet,
Als wij gaan wandelen,
Als wij gaan wandelen,
En 't is zoo zoet,

(1) Deze liedjes zijn ook opgenomen in de puike studie van Prof. Dr. De Keyser : De St. Jans- en de St. Pietersvuren in Oost-Vlaanderen, verschenen in Volkskunde, N. R., I^e jg. (1941), n° 3, blz. 145-170.

En 't is zoo zoet,
Als wij gaan wandelen
In 't jeugdig groen.

Op den Kouter⁽¹⁾ hebben de Sint-Pietersfeesten het karakter van een echte wijkkermis aangenomen, waarvan groot en klein, oud en jong deelneemt onder de leiding van « De Sint-Pietersvrienden ». De feesten grijpen plaats den Zondag vóór of na den 29ⁿ Juni en vinden hun oorsprong omtrent de jaren 1880 in de samenkomsten van boeren, op Sint-Pietersdag, op de wijk Heiende, om onderling den hooioogst te bespreken. Deze besprekingen gingen gepaard met kaart- en kegelspel, terwijl de boerinnen meiden en knechts, alsook hun kennissen, op een smakelijk maaltijd vergastten. Rond de jaren 1895 nam de wijk Kouter ook deel aan deze feestelijkheden, want bij hun terugkeer van Heiende bleven vele Lokeraars aldaar in de herbergen pleisteren. Er werden dansfeesten voor de jeugd, onderlinge zangwedstrijden, kaartspelen en zelfs ook wedstrijden in het meest en grofst liegen voor de ouderen ingericht.

Daar vele herbergiers en neringdoeners in deze vermakelijkheden een bron van inkomsten zagen, werd in het jaar 1922, in de herberg « De Nieuwe Wandeling », bij August Mouton, een kring gesticht, « De Sint-Pietersvrienden », met het doel de Sint-Pietersfeesten op waardige wijze te vieren. In een tijdsverloop van weinige weken telde deze kring een veertigtal leden. Er werd een bestuur aangesteld onder het voorzitterschap van den heer Emiel Bonnaerens en waarvan deel uitmaakten de heeren Door Haentjens, Theofiel Mariën, Emiel Mouton, Edmond Baetens, Hubert Veldeman en Jan Van Brussel, penningmeester.

Geld werd ingezameld en gansch de wijk, de kinderen niet het minst, werkte mede tot het wellukken der feestelijkheden. Ziehier het gewone programma :

Den Zaterdagavond wordt, naar aloud gebruik in het Vlaamsche land, de kermis ingezet met kanongebulder, « kaartingen » en wipschieten. Des Zondags, vroeg in den morgen, is iedereen in de weer met het versieren der huizen met groen en papieren festoenen, vlaggen en wimpels, en de rozenhoeden worden over de straat gehangen. Daar er verschillende prijzen uitgelooft

(1) Aan den heer Hubert Veldeman, sekretaris-penningmeester van « De Sint-Pietersvrienden », onzen besten dank voor de talrijke verstrekte inlichtingen, waarvan wij in dit gedeelte van ons artikel ruimschoots gebruik hebben gemaakt.

worden voor de mooiste rozenhoeden, zijn er vele die waarlijk prachtig versierd zijn en zelfs getuigen van waren kunstzin en fijnen smaak. Ja, de Kouter heeft dien dag waarlijk een feestelijk uitzicht, vooral als de lachende zon van de partij is.

In den namiddag grijpt de onmisbare wielervedstrijd plaats en daarna wordt er een optocht gevormd op het Hoeksken (het Vrijheidsplein). De optocht is voorafgegaan door een harmonie, gewoonlijk die van Heiende, gevolgd door maagdekens in 't wit, door den visscherskring « De Watervrienden », met blauwen kiel en strooien hoed, verder door verschillende vereenigingen (duivenmelkers, handboogschutters) met vaandels en banieren, door het feestcomité, en daarna komt de galakoets met Sint Pieter in groot ornaat.

Op het einde de Lindestraat, begin van den Kouter, stapt Sint Pieter uit de koets, knipt het lint door, dat over de straat gespannen is, terwijl een kind een korte toespraak houdt, de visschers met hun netten een eereboog vormen en de harmonie een lustige aria speelt. Sint Pieter stapt terug de koets in en doet daarna al zegend en kushandjes gevend een rondgang door gansch de wijk.

Na den optocht worden de geldpremiën onder de deelnemende vereenigingen verloot en dan vangen de volksspelen, zooals mastklimmen, zakloopen, geburenwedloop, appelenbijten, enz. aan. 's Avonds, om de bezoekers lang in de wijk te houden, wordt er aan den spooroverweg, te Hillare, een vuurwerk afgeschoten.

Den Maandagvoormiddag heeft er gewoonlijk een humoristische « beestenmarkt » plaats, waarop allerhande dieren in kooien, bakken, muiten, enz. te bewonderen vallen. In den namiddag opnieuw een wielervedstrijd en voortzetting der volksspelen. 's Avonds komt de Harmonie St. Cecilia voor de volksdansen zorgen. Den derden dag — hier wordt ook de oude volksspreuk dat alle goede dingen uit drieën bestaan toegepast — den Dinsdag dus bedenken de neringdoeners de ijverige bestuursleden met bloemen en vermaken zich de geburen onderling.

Doch « De Sint-Pietersvrienden », zooals ieder levend organisme, kenden ook hun « up-and-downs ».

In 1935 door het sluiten van het lokaal wordt de kring ontbonden. Het eenig overgebleven bestuurslid, de heer Hubert Veldeman, de toenmalige penningmeester, dringt bij de heeren

Alexander Vande Voorde, Florent Van Hecke, Jozef Van Damme, Cyriel Rombaut, Jan Noppe en Emiel De Vijlder aan om een nieuw bestuur samen te stellen. Allen gaan akkoord en de Sint-Pietersfeesten in de wijk Kouter zijn gered. In het jaar 1936 kenden deze een buitengewonen bijval. Aan de « monsterkaarting » in 11 herbergen, den Zaterdagavond, namen 150 kaartsters deel. De prijskamp voor de rozenhoeden, dat jaar in grooter aantal, werd bedacht met een reuzentaart, geschonken door den heer Jan Verriet, pasteibakker, en den Zondagnamiddag werd een groot athletisch feest gehouden, waarbij aan de overwinnaars prachtige eeremetalen werden uitgereikt.

In 1937 waren de feestelijkheden nog luisterrijker, want aan het gewone programma werd de viering van het gouden bruiloftfeest der echtelingen Alfons De Nul-Saye toegevoegd. Dit feest ging door den Maandag, 28ⁿ Juni. (Zie foto).

In 1940 hadden de feesten, wegens de tijdsomstandigheden, geen plaats, ook in de verschillende andere wijken der stad zag men geen rozenhoeden.

Het is te hopen, dat de oorlog dit aloud gebruik niet zal dooden. Mogen weldra met Sint Pieter- en -Paulusdag de rozenhoeden terug in alle straten van Lokeren hangen in de lachende vredeszon en mogen de kinderen opnieuw rond de kaarsjes dansen en voetzoekers afschieten, om aldus de booze geesten te verjagen !

Ook « De Sint-Pietersvrienden » van den Kouter wenschen wij nog lang leven, opdat er nog veel leute en joligheid moge heerschen in die volkrijke wijk !

St. Pietersfeest te Lokeren. De Optocht.

St. Pieter in groot ornaat.

De Minnemeersch te Gent,

door JOS VERMEULEN.

De wondere naam van den Minnemeersch werd, voor zoover ik weet, tot hiertoe nog niet tot eenieders voldoening verklaard en uitgelegd. Er zijn nog verscheidene gissingen en lezingen in omloop. Ik beweer niet de oplossing nu ineens te hebben gevonden. Doch, mijn aandacht werd vriendelijker wijze gevestigd op een artikel een tiental jaren geleden in een Gentsch dagblad verschenen. We zullen er verder uitvoerig naar verwijzen. De lezing echter, die daarin wordt gegeven was, mijns inziens, zoo hoogstwaarschijnlijk, en tevens staat zij zoo nauw met de oudste Gentsche folklore in verband, dat we er hier even de aandacht willen op vestigen, en hopen, op die manier, misschien de uiteindelijke oplossing nader te hebben bijgebracht.

Laat me er dan eerst even op wijzen dat te Gent verscheidene plaatsbenamingen met het stamwoord « minne » te vinden zijn, of beter, waren. En tevens aanstrepen dat in al de gevallen waar van die namen een Fransche vertaling destijds diende gegeven, men te Gent die altijd naar den kant van den « amour-toujours » heeft gezocht! Echter was het telkens een verkeerde of, ('t is 't geval om het te zeggen) een mis« plaatste » amoureuheid! En ziehier waarom.

1. Er was vooreerst, laat ons met 't minst belangrijke beginnen, de Minnemansstraat of juistere de « **M i n n e m a n s s t e g h e** ». Dit was een nu gedood straatje, dat van de Vrijdagmarkt naar de Korte Penitentenstraat (de tegenwoordige Wolfstraat) en naar de Kleine Botermarkt liep. Het uiteinde in de Vrijdagmarkt is nog zichtbaar langs den kant van het Lakenmetershuis.

Ten minste reeds vanaf 1350 droeg het straatje dien naam van Minnemanssteeg. De vertalers nu van onze straatnamen hadden er niets beters op gevonden dan er een « Rue des Amants » van te maken! Minnemans = minnelieden = verliefden! Een correcte vertaling zou echter alleen « Rue Minneman » zijn geweest. Want Minneman is hier een familienaam⁽¹⁾.

(1) Hetzelfde deed zich nog met verscheidene andere Gentsche straatnamen voor. Zoo b.v. Botermansstraat, Rue des Beurriers, dat eenvoudig rue Boterman had moeten zijn; nog de Zaaimanssteeg, Rue des Semeurs, dat Rue Sayman moest lezen, enz. En zelfs de Werregarenstraat, Rue du Fil tors, (vroeger nog: Rue du Brouillon), schijnt naar een familienaam Werregaren te verwijzen.

Een « Jan Minneman » wordt te Gent vernoemd in 1286, en niet ver van daar trouwens, hoek Zuivelsteeg en Vrijdagmarkt vond men in 1308, een « Jacob Minnemans ofstede »; vermeld in 't Rentboek van den H. Geest, St. Michielsparochie (bl. 428).

2. Er was ten tweede, de **Minnebrug**. Ze wordt al vermeld in 1323-1324 in de stads- en Baljuwrekeningen (fol. 383⁹): « Item Boidins (den kelchriedenmaeckere) van 15 1/2 roeden wercs, die hi heeft ghewrocht bachten den Paradyse, van der Minnebr(ugghe) toter Hofbr(ugghe) ».

Nog in 1418 : « Een huus dat men heet Zevocoten ter Minnebrugghewaert » (Rentbrief Hebberechts Hospitaal).

Ook deze brug is verdwenen « faute d'emploi ». De waterloop die er onder door liep werd, even als zoovele andere waters, (dat schijnt een echte Gentsche ziekte te zijn), gedempt.

De Minnebrug lag over de Houtlei, daar waar deze laatste tusschen Breidelsteeg en Zeurzaksteeg in, naar de Leie toeliep. Nadien werd ze Appelbrug genoemd, naar het uithangbord van een herberg. De Zeurzaksteeg, die zelf vroeger **Minnebrugstraat** heette, werd dan Appelbrugstraat.

Bij het dempen van de Houtlei nu in 1899, werd die brug in de intusschen één geworden, en op de gansche lengte « Jan Breydelstraat » genoemde straat, opgenomen; en de opgevlude Houtlei vormt daar nu, juist vóór het Museum voor Sierkunsten, o.m. het groen hoveken, van waaruit men zoo'n mooi zicht heeft op Oud-Vleeschhuis en Vischmarkt.

Ook die voormalige « Minnebrug » werd in 't Fransch een « Pont d'Amour » of « Pont de l'Amour ». Zie o.m. Ch. L. Dierickx. Mémoires sur la ville de Gand, 2° deel, bl. 233.

Naar onze bescheiden meening, had ook dit « minnebrugje » niets met een liefdeshistorie te maken. Het zal hier wel om eenzelfde soort minne hebben gegaan, als om die waarover het, naar we denken, het in den Minnemeersch gaat. Namelijk om een Waterminne, of Meerminne, die hier volgens het volksgeloof moet hebben gehuisd, in de Houtlei zelf of wel in de Leie⁽¹⁾.

(1) In dit verband wou ik wel even suggereeren dat ter verfraaiing eenerzijds van onze stad, en anderzijds om de oude zeisels en legenden levendig te houden, en de plaatsen zelf tot het volk te doen spreken, dat er, op dat groene plekje bij het water, een beeld van die waternimf zou worden opgericht. Ik denk bij voorbeeld aan de gelukkige en wondermooi gelukte wijze waarop men te Kopenhagen van dat Kleine-Meerminsprookje wist partij te trekken om er den oever aan de Langelinie te verfraaijen, met het bekende beeld van de « Lille Havfrue ».

« Pont de la Sirène », of « Pont de l'Ondine » ware dus een geschikte vertaling geweest. Doch dit is nu volmaakt verleden tijd.

3. Er was ten derde, de **Minnemeersch**, waarover we het hier hebben. Die is wel de belangrijkste van de drie. Hij was een merkteeken in het landschap. Hij gaf aanleiding tot andere woordvormingen niet alleen tot Minnemeerschplein, Minnemeerschbrug, Minnemeerschveste, Minnemeerschleie, maar ook nog tot Minnestraat, Minneplaats, en zelfs soms tot Minnebrug; benamingen, die dus allen, ook rechtstreeks, op het grondwoord « Minne » teruggaan.

En er was zelfs op zeker oogenblik spraak van een Minnemeerschlaan, een Minnemeerschstraat en een Minnemeerschkaai te maken.

Om den uitleg dien we voorstaan te verrechtvaardigen is het van belang vast te stellen dat de plaats zelve teenemaal geschikt is, en als het ware aangewezen om er eene meermingsage te zien localiseeren. Tweedens dat de toponiem constant is en de eeuwen door altijd maar, voor zoover we over geschreven gegevens beschikken, dezelfde is gebleven. Tevens zal het interessant zijn, ook de evolutie en de geschiedenis van de plaats zelve even aan te raken.

Wat we hier beproeven te doen.

Thans is de Minnemeersch gelegen in het midden van de bebouwde kom van de stad Gent; op den rechteroever van de Leie, daar waar die rivier een laatste groote bocht maakt vooraleer ze naar de Schelde toestroomt, om aldaar in het vroeger zoogenaamde « Rommelwater » hare wateren met die van den stroom te verbinden.

Heel de omgeving was vroegertijds een meersch- en moerland. De linkeroever van de Leie, was bij de vorming van de stad en vermoedelijk nog in de 12^e eeuw, ongemeen laag, zoodat aldaar een aantal poelen en meren, en een uitgestrekt moeras te vinden was. De waterloop die in het « Rendel »- of « Grundelgat » in de Leie uitmondde, kronkelde er in verschillende windingen door de meerschen van den Ham; op die ruimte dus, die, volgens de verklaring van Gravin Johanna, wel aan de jurisdictie van de Gentsche Stadsschepenen was onderworpen, maar waar zij toch geen enkel huis mochten laten optrekken. Het moest een open meerschland blijven. Aan dezen oever, den rechter, lag de zoo-

genaamde Waterwijk. Evenzeer doorsneden van kanalen en waterlopen allerhande. Vochtig en drassig. Nu nog, beweert men dat de grond er zwampig is, en sommigen er koortsig worden. Het huidig Minnemeerschterrein zal dus langen tijd een dikwerf overstroomd gebied zijn geweest, met onvasten en onbestendigen bodem, een schorre, begroeid met lisch en riet, teenwilgen en dergelijk gewas; om naderhand bij hoogere opslibbing over te gaan in een vochtige vloeibeemd, met vele grachten, smalle en breede slooten doorschoten.

Betrekkelijk laat moet het zijn bewoond geworden.

In de 13e eeuw werd vóór één dier grachten of Leiearmen, degene juist die langs den Minnemeersch liep een versterking opgeworpen, de Sint Jacobsveste. De naam van de straat « Oude Vest » herinnert er nog aan. Daar eindigden toen de stadswallen.

En over dat water, en die wallen lag dus de Minnemeersch. Op de oudste plans van Gent is hij duidelijk aangegeven⁽¹⁾. Het is een lange strook gronds heelemaal door water omgeven, en nog eens er van doorsneden. Een uitgerokken eiland aan den uitkant van de stad. Omgeven ten Noorden door de kromming van de Achter-Leie, ten Oosten door den arm van de groote Leie, ten Zuiden en Westen door een kleine aftakking van de Leie, of een waterloop die aan de Achterleie zijn oorsprong neemt, achter het vroeger klooster der Arme Klaren verder loopt, de Goudstraat dwarstte, langs de heele langzijde van den Minnemeersch voortgaat, om dan, met een kronkel voorbij den lateren tuin der Prelaten van Baudeloo alweer in de Leie uit te monden.

Er was nog, op ongeveer drie kwart lengte, een kleine zijarm die van uit dien voormelden waterloop enkele meters bezuiden de Goudstraat en de vroegere Minnemeerschbrug den meersch doorsneed en naar de Leie uitwaterde. Wij zullen hem « **d e d w a r s g r a c h t** » noemen.

Zoo was vroeger de toestand.

Wat thans nog Minnemeersch heet, of op dit oogenblik officieel nog « Minnemeerschplein » is een zeer klein overschot van wat in vroeger eeuwen die plek eenmaal was. Een klein, uiterst onregelmatig en versnutseld pleintje. Meer een straatuitmonding, een straatverbreding dan iets dat de naam van « plein » zou verdienen. Het telt slechts, hoop en al, negen huisnummers.

(1) Zie onder meer ook Plan van Hogenberg (1576). Duidelijk Minnemers aangegeven. Evenzeer reeds op het figuratief plan van 1534.

Het begin van het huidige plein wordt eigenlijk gevormd door de laatste huizen van de Goudstraat. Nummer één, links, naast den ingang van den Parochialen Kring van Sint Jacobs (ingang, die eigenlijk de gedempte waterloop is, die vroeger de Minnemeersch van 't vaste land scheidde, en daarom is dat eindeke straat, dat over 't brugske lag, nu bij het Minnemeerschplein nog steeds begrepen), dan 'n paardenslagerij, 'n huis dat meldt « Hier geeft men slapen », en dan loopt de straatwand schuinweg recht op het water toe. Een eeuwenoude aflijning is dat.

Op den hoek aan 't water waar nu het huis nummer 7 staat, moet vroegertijds het « Sint Jacobscapelleke bij den Minnemeerschbrugge » hebben gestaan, en een paar tientallen jaren geleden stond daar nog een huis met den schoonsten schoorsteen van Gent. Een interessante zestiendeeuwsche baksteenconstructie, die jammer genoeg werd weggebroken. Arm. Heins heeft hem beschreven en geteekend.

Aan den rechterkant slechts twee huisnummers, die op zichzelf een straathoek vormen, en dan krijgt men alvast, hoeksch er op een blinde muur, die onmiddellijk weer omdraait en een eindje langs de kaai voortloopt, dit alles rond de terreinen van de fabriek de Union Cotonnière De Smet-Guéquier, waarvan de kromgegroeide schoorsteen er boven uitkijkt.

Waar de officieele Minnemeersch nu uitscheidt en de Baudelookaai begint, daar lag vroeger, vóór 1908, de Minnemeerschbrug. En daar mondde ook ongeveer het stukje waterloop uit, dat we dwarsgracht noemden.

Dat stadsgedeelte had er toen maar een tamelijk triestig en luguber uitzicht. Het is, rechtuit gesproken, er nog niet zoo heel veel gezelliger op geworden.

I.

Laat ons nu even eerst de benamingen nagaan die aan de verschillende deelen van het Minnemeerschgebied werden gegeven, aan den waterloop er rondom, aan den meersch zelve en gedeelten ervan, aan straat en plein er op, aan de brug in zijn nabijheid.

De waterloop dan, die de Minnemeersch omgaf, heeft, alvast niet in de laatste eeuwen, een zeer gebruikelijken eigennaam gehad. In de nota's immers van Frans de Potter, die op het

stadsarchief te Gent berusten, en die ik voor deze studie heb nagekeken, vind ik maar eenmaal dien waterloop rechtstreeks benaamd. En wel als de « Minnemeerschleye ». 1719. Not. Act. — VV 213. p. 207. Alhoewel het een tot nu toe alleenstaande vermelding geldt, kunnen wij die benaming gevoeglijk als den naam voor dat rivierken gebruiken; te meer daar hij heelemaal trouw gevormd is naar de Gentsche wijze, men vergelijkte Baudeloolei, Houtlei. **Minnemeerschleie** dus.

Voor onzen stedelijken waterstaat, was het rivierke, sinds jaren eenvoudig bekend onder zijn volgnummer, het was waterloop nummer 46.

Dikwerf spreekt men, ten overstaan van dat kleinere water, in de teksten, van de Leierivier zelf als van « de groote Leie » of van de « groote rivier »; wat eenigszins zou laten veronderstellen dat men dien waterloop wezenlijk als een tak van de Leie aanzag, en dan zou « Minnemeerschleie » nog beter te verklaren zijn.

En in de overige gevallen, ten minste in de laatste eeuwen, gebruikt men steeds een lange omschrijving om dat grenswater te beduiden.

Zoo in 1690 : « de grachten langs de voorn. Minnemeersche tot ande groote riviere van der Leye »; in 1764 : « het rivierken jehens den Minnemeersch » (Rekeningen Stedecheynsen 1752-95 (37); in 1806 « un embranchement de la rivière La Lys... à l'entour de la prairie dite Peirdemeersch et se rejoignant à la grande rivière à un angle du jardin des Plantes » (Rapport au Maire, van De Loose. Stadsarchief Gent. G 34²).

In 1807 : « eenen gracht leedende van agter-Leye tot aen den agter-muer van den Botaniquen Hof » (Verslag Pisson, ibidem). In 1825 : « Deel oude stedegracht der Oude Veste », « Het vaerdeken loopende van uyt de Leye naer den Minnemeersch te beginnen van aen de zaete van Sr Landtsheer tot aen den Stadtskruythof » (Proces-Verbaal zitting College Burg. en Schep. Gent, 27 Sept. 1825).

In 1841 : « partie embranchement arrière-Lys ». (Zitting College 14 Juli 1841). Nog in 1841 : « waterloop palende langs den eenen kant aen de achterley, en den andere de broeikassen van den botanicken hof op den Minnemeersch ». (Proces-verbaal van onderzoek de comm. et incomm. 28 Repert. N 119. 1841).

In 1848 : « le dévasement du fossé longeant le pré d'amour » (Nota Putzeys).

In 1851 : « oud vaerdeken of stedegracht ».

In 1852 : « cours d'eau du vieux rempart »; en verder nog : « een stede-gracht, paelende aen de Leye en den Enclos der Barakken » (31 Aug. 1852, Brief van Hoeck). G 34 (2), bundel 1.

Ende nu is die Minnemeerschleie opgevuld of overwelfd. En 't schoonste van de historie is, dat, volgens een nota in het archief berustend, men niet nawijzen kan hoe en met wiens toelating dit voor het grootste deel zou zijn geschied, namelijk voor het deel tusschen achterhuizen Oude Vest en Minnemeersch, van aan Kruidtuin tot aan de Goudstraat. Wel voor het deel rechtstreeks palende aan den vroegeren Plantentuin. Dat gedeelte werd overwelfd in 1852, en opgevuld in 1856.

De naam van den « **M i n n e m e e r s c h** » zelve nu, is een toponiem die regelmatig is te volgen van zijn eerste verschijnen in de geschreven teksten tot op onze dagen. Hij wordt voor 't eerst vernoemd in de stadsrekeningen (I, 250), in de veertiende eeuw, en wel in 1337 : « in de Minnemeersch te Mudewaart ».

Dan ibidem II, 338, 344, in 1343 : « br. te Minnemeersch »; In den Weezenboek 1385-1386, 17 v.: « Huus by der Minnemeersch up den houc van der Minnestraete ».

In de 15^e eeuw : in 1408, in Reg. Staten fol. 36. v. « Minnemeersch »; in het Erf. Rentenboek van Gent, fol. 2 « Minmeersch »; fol. 3, « Minnemeersch »; dan in 1430-31 « steun ghegheven den godshuyze van den Mijnnenmeersch ».

In de 16^e eeuw : 1528, « ende gegheven den Minnemeersch an Sente Jacobs Brugghe » (Memorieboek der Stad Gent. II. p. 74); 1563 « de nieuwe brugghe aen den Minnemeersch » (Memorieboek, II, bl. 326).

In de 17^e eeuw : 1638, « meersch ende huysinghe dese stadt toebehoorende, ghestaen ande Minnemeerschbrugghe » 27 Maart 1638. Kontrakt Schepenen van Gent met koperslager Van Laerebeke; 1662, « de ghieterije van wijlent Jacques van Laerebeke bij de Minnemersbrugghe ». Billiet. Politieboek, II, 72 v.; 1690, « den grachten langs den voorn. Minnemeersche »; 1699, « Mainemerschbrugge ». Not. Act. J. B. Ottevaere.

In de 18^e eeuw : 1719, spreekt men in notarieele acten (VV 213, p. 207) van « de Menemeerschleye »; in 1733 « Minne-

meersch (Resolutieboek, p. 101); 1749, « de meinemeerschbrugge » (Gazette van Gent, 22 Dec. 1749); in 1764, « een nieuw werk over het rivierken jehens den Minnemeersch (rekeningen stedecheynsen 1752-1795 (37), verbo Jan Heye.

In de 19^e eeuw : 1825 « regt over syne katoenspinnerijen paelende aen den Minenmeersch » (vertoog Van Nuffel. Dossier G 34² bundel 4. Stadsarchief Gent.); in 1835, « eigenaers van huizen op den Minnemeersch en Minnemeerschbrugge (zelfde dossier); in 1848, « de gracht leidende agter hunne huysen gestaen op de oude veste en dezelve scheidende van den Minnemeersch » (rekwest Van Nuffel aen 't college. 1 Mei 1848); in 1851: «'t Eynden den Minne-Meirsch tegen den planthof», verslag opzigtter van stadswerken, 6 Febr.; in 1852, op het plan Van Hoeck, opzigtter der stadswerken, gehecht aan 't rekwest, staat vermeld « Minne-Meirsch, voortijds Paerdemersch, eigendom der stad Gent ». (Alles in dossier G. 343).

Dat lijkt wel voldoende. De naam bleef in den grond dezelfde door de eeuwen heen.

In verband met dezen meersch vinden we nog vermeld de Minnestraat en de Minneplaats. Een woord over beide.

De **M i n n e s t r a a t** — die de huidige Goudstraat moet zijn — wordt reeds in 1321 vermeld, dan verder einde van de 14^e eeuw in het Weezenboek van Gent. 1385-1386, 12 v: « Huus by den Minnemeersch up den houc van de Minnestraete ».

Ze wordt nog vermeld in de 15^e eeuw in het Erf. Rent. van Gent. 1418. fol. 3 « Minnestraete over Hofkinsbrugge », fol. 3 « 's Beeren Steghe in de Minnestrate »; fol. 8 « in Sente Katerinenstrate beghinnende an de Minnestrate an de zijde van de Minnemersch ».

En ibidem, 1495 fol. 8 « In de Minnestraat up den ouc van den Beerresteghe ghaende ter Minnemeerschwaert ».

En dan in een nota van De Potter, zonder bronverwijzing, « De Minnestrate, ghe-naemt den Waterwyck » 1583/1586. p. 3 v.

In de 17^e eeuw nog in 1622.

De « **M i n n e p l a a t s** » van haren kant schijnt van negentiende eeuwsch maaxsel te zijn. In 1830, op een « plan van de Barakken, gelegen aan de Minnemeerschbrug te Gent » en dat in het atlas Goetghebuer berust, staat het huidige « Minnemeerschplein » als « Minne-plaetse » opgegeven.

In 1841, op een plan opgemaakt om gevoegd te worden bij een procesverbal van onderzoek de commodo et incommodo (Stadsarchief Gent) wordt eveneens de « Minneplaats » opgegeven.

« **Minnemeerschplein** » is natuurlijk modern. Zolang de Minnemeersch, wezenlijk nog een stuk meersch was, bleef de gedachte aan die plaats met een meersch verbonden, en dacht men er niet aan er nog een « plein »-aanwijzing bij te voegen. Dit « plein »-bijvoegsel is echter totaal onnoodig, ook nu.

In het fransch werd de Minnemeersch « Pré d'Amour ». En wel in 1812. In 1850 werd echter voor 't eerst een plaat aangebracht. Een eentalig fransche plaat, noteert Frans de Potter. Beslissing van 't college van 6 November 1850. (Reg. 17. fol. 136-137).

Minnemeerschlaan, Minnemeerschstraat, Minnemeerschkaai.

Even valt nog aan te stippen dat bij de urbanisatie van den wijk van den gewezen kruidtuin, of zooals het in het vertoog van 't College van 1899 heet «le quartier insalubre du fossé d'Othon», de Minnemeersch op het punt heeft gestaan peter van verscheidene nieuwe straatbenamingen te worden.

Op de eerste plans, werd de huidige Bibliotheekstraat gedoopt « Rue du Pré d'Amour. Minnemeerschstraat ».

En de huidige Baudelookaai was voorzien « Minnemeerschkaai » te moeten noemen. Rechttuit gesproken, die naam had dienen behouden te worden. Want de kaai loopt bijna op de volle lengte op de oude gronden van den Minnemeersch. De abdijgronden van Baudeloo reikten nooit zoo ver.

In 1910 dook dan nog een nieuw gewijzigd plan op van den Heer Van Rysselberghe, die voorstelde een breede laan te trekken van de Baudelookaai dwars door de gronden van den Kruidtuin en die zou uitmonden op de tegenwoordige Mac Leod Dreef. En die nieuwe laan stelde hij voor te noemen : Minnemeerschlaan, Avenue du Pré d'Amour.

Al die voorstellen werden afgewezen.

Dit, voor wat de geschiedenis van den naam aangaat.

Voor « Minnemeerschbrug » en « Minnebrug », zie verder.

II.

Ten tweede, nu voor wat de geschiedenis van de plaats betreft.

Deze Minnemeersch werd pas in 1213 Gentsch grondgebied, wanneer Graaf Ferrand van Portugal deze aangeslibde Leiegronden aan de Gentsche burgers schonk. Het waren zoogenaamde « upstallen », gemeentegronden of vrijgeweiden.

Tot dan toe dus was dit allemaal vage grond gebleven. Moerassig land. Meerschen en weiden. Weinig of niet bewoond.

De stad na de inlijving trachtte, zoodra het eenigzins kon, dien grond te waarde te maken. Hij werd gaandeweg opgehoogd. Een nieuw stadskwartier in vorming. We zouden nu zeggen: de upstallen werden geürbaniseerd. Er kwamen woningen die door hun eigenaars werden opgetrokken op perceelen cijnsgrond, waarvoor erfrenten of « stedecheynzen » aan de stad werden betaald.

Al tamelijk vroeg moet er, in 't Noordelijk gedeelte, een voetpad erover hebben geloopt, de latere Minnestraat, de huidige Goudstraat; en wel van het oogenblik af dat er een brug aldaar over de Leie werd geworpen. Een overweg naar 't Nieuwland. En die weg aldus gebaand heeft de Minnemeersch in twee gesneden. De twee gedeelten kregen elk een afzonderlijke verdere ontwikkeling, en voor zoover we weten kreeg het Noordelijk gedeelte, gevormd door dezen zoo pas genoemden weg, de kromming van Achter Leie of Bachter Leie, en de « Minnemeerschleie » tot aan de Goudstraat, voor het eerst een aparte benaming en ook bestemming.

Aanvankelijk, voor een gedeelte, gekoppeld met een perceel dat niet tot den eigenlijken Minnemeersch zou blijken te behoren. Het perceel over de Minnemeerschleie tot aan de Beersteeg, tusschen Goudstraat en Achterleie. Gansch dat gebied, samen met 't zoeven vermelde opperste gebied van den Minnemeersch, wordt op 't einde van de 14^e eeuw aangeduid als : **d e n H o e k**. In het Erfboek van Gent spreekt men van de renten over den gracht (den Ottogracht) in den Houc.

Het is daar dat rond 1370 Filips van Artevelde eigenaar wordt van een woning. Aan de stad betaalt hij hiervoor twee landcynsen, de eene van 17, de andere van 25 schellingen parisis. De cyns had hij overgenomen van Jacob van der Heechsmeere. Zijn huis wordt aangegeven als het laatste, « ten ende van 's Beerenstege ». Zijn eigendom bestond uit twee woningen, gebouwd

langs de Beersteeg en de Goudstraat tot aan de Minnemeerschleie, die zijne doening doorsneed. Het eigenlijke bovendeel van de Minnemeersch, dat er ook bij behoorde, was zijn boomgaard. Daar stond, volgens Nap. de Pauw, nog een klein paviljoen, niet verre van de Minnemeerschbrug.

Op zoo'n doening, langs 't water, kon hij inderdaad zitten visschen naar hartelust.

In de uiterst interessante akte, van 14 Mei 1385, waarbij zijn nalatenschap wordt verdeeld tusschen zijn weduwe Lente van den Broucke en zijn verwanten langs den kant der Artevelden, wordt door de vinderen ook beschikt over « twee huusen staende over den Maerkt (de Vrijdagmarkt) bij den Minnemeersch, metten gelaghen diere toebehoren ». De eigendom ervan wordt verdeeld tusschen beide staken, zoowel als de landcynsen daaromtrent.

Door de registers der stedecheynsen kan men perfekt de juiste ligging van deze goederen vaststellen, en er de opeenvolgende eigenaars van nagaan vanaf 1370 tot in de 19^e eeuw. Dit bewees Nap. de Pauw.

« De rente ten stede profijte » werd slechts in 1840 door weduwe Pieter van Acker teruggekocht, als liggende « an den voet van de Minnemeerschbrugge ».

Zie Nap. de Pauw. Cartulaire des Artevelde. p. 145 en p. 398. En ook zijn nota's over « La maison de Phil. van Artevelde », Stadsarchief Gent. Fonds de Pauw, nr 85.

Volgen we nu verder de lotgevallen van den ouden tuin en boomgaard van Filips van Artevelde. De gebouwen van zijn vroegere woning vallen voortaan buiten ons domein.

Dat « upperste deel van den Minnemeersch » nu, is langen tijd naderhand bekend geweest als « 't Schuttershof ».

Van in 1442 mochten de leden van 't jonge gilde van Sint Sebastiaan, de junior-schutters met den handboog, den meersch gebruiken mits betalen van een jaarlijkschen cyns aan de stad.

In 1508 krijgen ze de toelating om er een muur om te zetten, maar onder zekere voorwaarden, want de meersch was een « upstal ». Dit is interessant om aanstippen. Diensvolgens luidt de beslissing van de Schepenen van der Keure, in dato 12 Maart 1508 dat zij « ghehoort 't versouc voor hemlieden ghedaen by Jacop de Grave, als dekin, mitsgaders den provisers van den jonghen ghulde vanden handbooghe van St. Sebastiaan omme

te moghen stellen ende metsene eenen muer van ande voet van den muere vanden Minnemeerschbrugskinne tot an Ste Jacobs capelleke staende aen den voet van den houten brughe, omme alle inconvenienten te schuwene die sauden moghen ghebueren bij den schietene vanden ghuenen die daer daghelicx schietende zyn, verhooghende voorts dat sy daer mede niet en begheerden den ghebueren oft andren inzetenen deser stede eenichting te vermindere, maer die plaetse ghemeene te latene zulc alsoe altyts gheweest heeft, ende up al gheledt, consenteerden den voorn. dekin ende proviseren volghende huerlieder begheerte ter plaetse voorn. te moghen makene ende metsene den muere bij huerlieder versocht, behoudens dat sy daerinne zullen doen maken een poorte zonde die andersijns te sluitene dan dat de poortre ende ghebuer daer inne mach comen omme huerlieder goet daer te ladene ende ontladene alsoe hemlieden belieft. Ordonneerende voorts voors. dekin ende proviseren inden zelve muer te doen stellene een motthael, daer inne by goeden expresse, verclaert staen zal, dat de plaetse voorn. een ghemeentocht es ende bliven sal, elcken even vry als voren » actum den XII Maerte a° XVC ende VIII voor Paschen. (Reg. G 166).

En twintig jaar later, in 1528, ging men nog een stap verder. Want « in dat jaer was de jonghen ghulde van Sente Sebastiaen in Sente Jacopskerke, by colatie van den ghemeenen insetenen, gheconsenteert ende ghegheven den Minnemeersch an Sente Jacops Brugghe, omme ter eeuwichen daghe huerlieder scuttershof te syne, zonder daer iemant tjeghens te moghene segghen, tsy gheburen oft andere » (Memorieboek Stad Gent. II. p. 74).

Maer ze hadden zij, in de collatie, goed te decreteeren dat niemand daar iets mocht tegen zeggen, (het was toch gemeen goed dat werd gegeven) nen zekeren Jacob De Meyer was het te sterk. Hij moest er tegen opkomen en sputteren, met het gevolg dat Jacob op nen zekeren dag in 't jaar daaropvolgende (1529) « was te selven daghe gheseyt te gane ter Heylighen Bloede ende vallen op zyne knien, ende bidden scepenen vergheffenesse ende moeste draghen eene toortse t Sente Clare, achter den Vrin-dachmarkt omme dat hy gheseyt hadde jeghen 't slot van de colatie aengaende 't scuttershof op de Minnemeersch, ende seyde alsoe 't hem zyn lyf costen, dat zy 't niet ghebruucken en sauden. » Memorieboek bl. 77.

Maer te onderstrepen valt toch ook dat in den Ouden Ghelu-

wen boek p. 138 wordt aangestipt dat op 9 Aug. 1529 de schepenen « den uppersten hende van den Minnemeersch an den voet van den Minnebrugghe ter eere deser stede ende van den voorn. gulde ende der consten van den handboghe » aan de schutters gegeven hebben om « als huerlieder vry ende eyghen hof ghebruuct, ghepostesseert, bevrydt, beheimt, besloten, beplandt ende behuust te werdene », onder het uitdrukkelijk beding dat het gilde « tselve hof ende plaetse niet en sullen moghen vercoopen, belasten, noch bezwaren in eenighe wyze ».

Ze hadden dus wel het bezit, maar niet den eigendom verkregen. Die bleef der stede.

Die « eeuwige dag » heeft echter zoo heel lang niet geduurd want reeds in 1568 werd de jonge gilde van Sint Sebastiaan samengesmolten met de oude hoofdgilde, en kon ze dus ook gebruikmaken van het Schuttershof van die gilde op den Kouter, van « 't Nieuwhof », dat toen juist tien jaar bestond.

En 't Schuttershof was terug aan de stad gekomen.

Acht jaar later, in 1576, is het Schuttershof of « 't Oud veld van Sint Sebastiaan » al verhuurd door de stad voor een bleekerij. En in 1583 vinden we andermaal : « zoo die afgemuurt es omme te maeckene van eenen bleeckhof » Stadrekeningen 1583 23 v.

In het geval het waar is dat de Paters Miniemen op deze gronden een klooster hebben opgericht, dan moet dat rond dit tijdstip zijn geschied. Zie daarover verder.

Later werd hier eene koperslagerij ofte « coperbaterij » geïnstalleerd. Er werd op 17 Maart 1638 een akkoord getroffen tusschen Jacob en Lieven van Laerebeke, op naam van Cornelis Rulandt, ter eenre zijde, en de schepenen ter andere zijde, waarbij de eersten zich verbonden « binnen dese stede te excerseeren den ampt ende conste van het coperslaen, ten welleken eynde by vorm van leenynghe gheaccordeert is den meersch ende huysinghen dese stadt toebehoorende, ghestaen aen de Minnemeerschbrugghe, gheweest zynde het Schuttershof vanden handboghe ».

In 1644-1645 spreekt men van : « de nieuwe caye van het coperhuys tot ande Minnemeerschbrugghe ».

Achttiende eeuw : in 1736, zien we nog eens vermeld dat de « Minnemeersch toebehoord hebbende 't jonge gilde van Sint Sebastiaan » verpacht wordt door de stad voor drie jaar.

Die meersch moet ook enkelen tijd « in lochtingskens » gelegd zijn geweest, want we zien vermeld de vier brugskens « achter

de arme Claren » (die zich rond 1440 in de Goudstraat kwamen vestigen) en « leidende naer eenige hofkins of hovekens die op den oever der Leye dicht bij de Minnemeerschbrug » bestonden. Het waren de Hofkinsbrug, de Langelkinsbrug, en vermoedelijk ook het Struyvelbrugsken.

En in 't begin van de negentiende eeuw, nu, zien we datzelfde terrein genoemd « **D e B a r a k k e n** ».

Het eerst zien we dien naam, die op allerhande manieren wordt gespeld, vermeld anno 1805, (frimaire an 12). Uit het verslag van Clemmen-Tricot aan den Maire : « citoyens Van de Woestyne, propriétaires de la maison de fabrique nommée les Baraques, près le pont de Minnemarsbrugge, section de la liberté ».

Anno 1819. In het rapport Van Doren (Stadsarchief Gent G 34²) « ces eaux croupissantes se prolongent le long de la propriété de monsieur Vermeulen « De Bracken » jusqu'à l'embouchure du dit canal dans la Lys ».

Anno 1825 : « afsluyten van den gragt met ysere roosters die noeyd meer en openen binnen het lokaal genoemd de Baraque, langs welken kant er geen druppel water meer doorloopt, hoewel er hier voortijds booten door vaarden ». (Vertoog Van Nuffel aan de stad). G 34.2.

Idem anno 1825 : « de eygenaers van het gebouw gezegd de Brakke te bevelen » enz. (Stadsbouwmeester De Brou). (ibidem).

1830. — Op het reeds vermelde « Plan der Barakken » staat vermeld dat daar toen een suikerrafinaderij was in opgericht.

1834. — De fijschilder Maes in zijn werk « Verzameling der wapenschilden van de abdijen, enz. Binnen Gent », spreekt op bl. 123 van het gebouw « De Brake » in verband met de Paters Miniemen, waarover verder.

1851. — We vernemen dat Sieur J. De Beer in dat jaar « eigenaar is geworden der fabriek en verdere gebouwen, Erve enz. van oudtijds genoemd de Barakken, gestaen en gelegen tegen de Minnemeersch Brugge en paelende aan de Leye en het Beir-Steegsken, waer van den hof en deel der gebouwen in gebruik is door de Koninklijke Maetschappij « Nemrod ».

Typisch, terloops, om aanstippen dat de eigendom, juist zooals in Filips van Artevelde's tijd, weer loopt tot aan de Beersteeg !

En zoo weten we meteen de nieuwe bestemming die dat upperste van de Minnemeersch erlangde.

Wonder toch hoe men voor deze schuttersmaatschappij een terrein is gaan zoeken op het oude Schuttershof van 't jong Sente Sebastiaan. Die plaats scheen er voor voorbestemd.

Sinds wanneer en tot wanneer « Nemrod » daar zijn consten heeft vertoond, weet ik niet.

Maar in alle geval, bijna onmiddellijk na aankoop door De Beer, volgt een eerste verzoek aan de stad gericht, om het gedeelte van de « Minnemeerschleie » dat door zijn gronden loopt, te mogen dempen.

Het is het begin van het einde van den waterloop.

14 feb. 1852 krijgt hij de toelating, om het gedeelte op zijn eigendom te dempen, mits de dwarsgracht te overwelden, en er een aqueduc te construeeren.

14 Juli 1852 volgt het rekwest van Sieur Verdonck om het hooger-op gelegen overschotje van dezelfde waterloop te mogen opvullen. (Het eindeken tot aan de Leie dat nog een kleine inham zonder afloop vormde). « Deze gracht, betoogt hij, bevindt zich tusschen de erven van voornoemden Verdonck en mijnheer De Beir, aen zijne proprieteit van ouds gekend de Barakken ».

Ook hij krijgt op 30 Okt. 1852 de toelating, en zoo verdwijnt dat eindje water van Goudstraat tot Achterleie.

Op het plan van 1851 zijn de Barakken echter wederom een bleekery geworden. Dit weze terloops nog vermeld.

Wat nu het tweede gedeelte van den Minnemeersch betreft, van den dwarsgracht ongeveer tot aan den Baudeloohof, dat is tot in de laatste jaren van de 19^e eeuw zijn naam en bestemming trouw gebleven, en deed, zooals de blomme van Gezelle deed, op zijn beurt « niets dan meersche zijn ».

Sommige kleine gedeelten niet te na gesproken natuurlijk.

Maar al bleef het meersch, waar de bleekers hun lange stukken kwamen te bleeken leggen, dit nam toch niet weg dat het een weinig aantrekkelijke, want afgelegen plaats bleef. Marcus van Vaernewyck in zijn « Beroerlijke Tijden » (1566-1568) deelt er ons een paar staaltjes van mede. Onder andere vertelt hij dat spaansche schuinloopers er 's nachts de stukken linnen kwamen stelen, en dat men er ook, op een zekeren dag, het lijk vond van een vermoorden jongen man.

Het was en bleef een eenzame buurt.

Den naam Minnemeersch heeft hij behouden, hij rayonneerde er mede links en rechts, want we zagen hoe hij zijn stamwoord in 't ronde aan straat en lei, en plaats en brug heeft meegedeeld.

Toch kreeg ook dit gedeelte in den loop der tijden een aparte benaming, en wel : « Peerdekerkhof » en « Peerdemeersch ».

De eerste weeral een benaming met lugubere klank.

« P e e r d e k e r k h o f » is niet veel meer gekend of gebruikt. Toch is nog bij sommigen de benaming tot nu toe in den mond gebleven; zonder dat ze er echter een verklaring voor wisten.

Nochtans lijkt me die benaming de oudste van de twee te zijn. Zij dateert ten minste uit de 17^e eeuw. Er zijn te Gent nog vier andere « peerdekerkhoven » bekend. Het eerste gelegen buiten de Brugsche Poort, ter plaatse waar in 1566 den eersten geuzentempel werd gemaakt. Het tweede op de Plezante Vest.

Een derde was een upstal, waarover in 1443 een proces werd gevoerd, en dat moest gelegen zijn ergens tusschen 't Rabot, 't Groot Begijnhof en 't Prinsenhof.

Een vierde wordt 1489-1537 vermeld buiten de Heuvelpoort. (Zie voor deze twee laatstgenoemde : M. Heins, Gand. Sa vie et ses Institutions. I. bl. 473).

En het vijfde nu, op dit gedeelte van den Minnemeersch; alhoewel vele mij beweerden dat het enkel een Peerdemeersch, maar nooit een Peerdekerkhof was geweest.

In de papieren echter van Frans de Potter vond ik volgende nota, gedateerd : 1698. Echter, zonder bewijs van herkomst.

« Aen den voet van de Minnemeerschbrug stond vroeger een kalkschuur. Pr. van Trappen, koopman in kalk, bekomt van de stad het Peerdenkerkhof, achter die schuur op cyns. Hij vraagt de plaats te mogen omringen met een kaai ». (Ken het antwoord niet, noteert De Potter). Maar dan volgt verder : « De geburen getuigen dat aldaar « op den aencommen van den Minnemeersch.... afgestroopt ende geprost worden diveersche peerden, dewelke, naer de voors. stroopynghe, worden gheworpen in het water daer aen commende, gheseyt de Schelde (sic), alsooc dat aldaer ghestelt worden distincte messynghen, mitsgaders ghestelt worden cuypen, pypen ende andere vaeten met dreck » enz.

Het is wel zonder twijfel uit dien tijd, uit de periode van dat onappetijtelijk en wangeurig bedrijf dat de benaming « Peerdekerkhof » zal zijn voortgekomen, en ook is blijven voortleven.

Dat voortleven is, in zekeren zin, ook niet te verwonderen, want tot in het midden van de 19^e eeuw toe, vinden we nog bewijzen dat die plek iets wansmakelijks had, dat de voorbijgangers eer moest op afstand houden dan ze aantrekken. En dat feit brengt dan weer het zijne er toe bij om dat gevoel van iets afschrikwekkends dat om andere redenen sinds langer tijd aan de plaats eigen was en er aan vastzat, in de gemoederen en de verbeelding verder te behouden en te bestendigen.

Getuigt immers Mevr. Tr. niet, die in de omgeving der Slijpstraat, werd geboren, dat, wanneer zij een kind was, die plaats haar schrik inboezemde, en ze daar van verre, al was 't van den overkant van 't water, met vrees naar keken. Dat ze zich maar veilig voelden als z'er goed en wel voorbij waren, en ze er een heelen omweg voor over hadden om toch langs de plek zelve niet te moeten voorbijkomen.

Die gevoelens zullen zeker gemakkelijker zijn bestendigd geworden, wanneer we vaststellen dat we ook nog in 1825, hooren klagen « aengaende de vuiligheid aan den kant van de rivier De Leye, paelende aen den Minnemeersch », en vernemen dat « dat ongemak wordt wel besonder veroorzaekt door de mestraepers, die aldaer hun mest niet alleenlijk lossen ende laeden, maar ook heel dikwijls steenen, steengruis ende andere vuyligheid dat voor hunne mesthoopen niet kan dienen, telkens den kant der rivier afwerpen ». (Vertoog van Nuffel, reeds vermeld). Kortom, men had er dan een soort « stort », of vuilnisbelt, van gemaakt.

En weer in 1848 wordt door den deken van 't gebuurte aan de stad gevraagd om tot de noodige delving of ontstopping van den gracht langs de Minnemeersch te willen overgaan. Tot staving van het rekwest wordt aangevoerd dat « door de opstopping het warm water van een stoommachine (dat in de gracht wordt geloosd) en waarvan de doorloop anders heilzaam zou zijn, blijft staan, en nog meer in gisting brengt het bloed en vuilnissen van een slag (sic) en pensenierderei ». Zooals daarboven de schutters, schijnen op 't onderste gedeelte de slachters zich best thuis te hebben gevoeld.

Heel de gracht werd in 1849 uitgedregd : « Ce fossé a été dévasé en 1849 pendant l'épidémie ». L'inspecteur des travaux publics Putzeys. (G 34² Stadsarch. Gent). Om dan van lieverlede, een paar jaar naderhand, toch weer toe te groeien.

In dezelfde nota zegt de toezichter nog 't volgende : « Il est à

supposé (sic) que le fossé dont il s'agit fut primitivement navigable; par la suite du temps, il a du s'envaser par les matières fécales des communs, débris de ménages et eaux ménagères des habitations, ainsi que par les matières apportées par deux aqueducs de la ville qui s'y déversent. » (G 34 Stadsarchief Gent).

Op een zeker oogenblik stelt men dus later vast dat de waterloop... toch verzwonden is. En men zat dan in alle werkelijkheid in... een straatje zonder einde. Zie immers verder.

Maar tegenwoordig spreekt men nog van **Peerdemeersch**.

« De Peerdemeersch » is de naam in den volksmond gegeven aan de fabriek De Smet-Guéquier. Men werkt niet bij De Smet-Guéquier, maar wel « in of op den Peerdemeersch ».

Men komt dien naam tegen in de dokumenten vooral van in 't begin van de 19e eeuw.

1803. « Petite rivière qui traverse le Peirdemeirsch ».

1805. « Petite rivière qui... traverse la rue ci-devant pauvres-claires et de là en longeant le peirdemeirsch tombe et joint la susdite rivière la lys, derrière et à côté le jardin de l'école centrale » (Verslag Clemmen-Tricot 1805).

1805. « la prairie nommée Peirde-Meersch » (Verslag Pisson. 25 Prairial an 13).

1806. « à l'entour de la prairie dite peérdemeêrsch ». (Rapport De Loose).

1825. « l'endroit nommé Peerdemeersch tout près du jardin des Plantes » in tegenvertoog aan de stad (1e Div. sc. IV. 1218).

1841. « eigenaers van huizen en gronden gelegen op den peerden- of minnemeersch » (Proces-verbaal van onderzoek van comodo en incommodo, 22 Mei 1841).

1848. « fossé... longeant le Peerdemeersch et jardin Botanique » (Brief architect Roelandt. G. 34.2. Stadsarchief Gent).

1852. Plan van Hoeck, opzichter der Stadswerken, daarop staat vermeld de « Minnemeersch, voortijds genoemd Paerdemeersch, eigendom van de stad ».

1856. Wordt het onderste gedeelte van dezen meersch ingelijfd bij den Plantentuin ofte Botanischen hof, dan wordt ook het stukske waterloop dat beide scheidde, en dat in 1852 overkluisd was, eenvoudig gedempt. Dat aangehecht gedeelte was de plaats waar de geneeskundige planten gekweekt werden, en die plek werd tot den laatsten dag officieel als « Peerdemeersch » in de

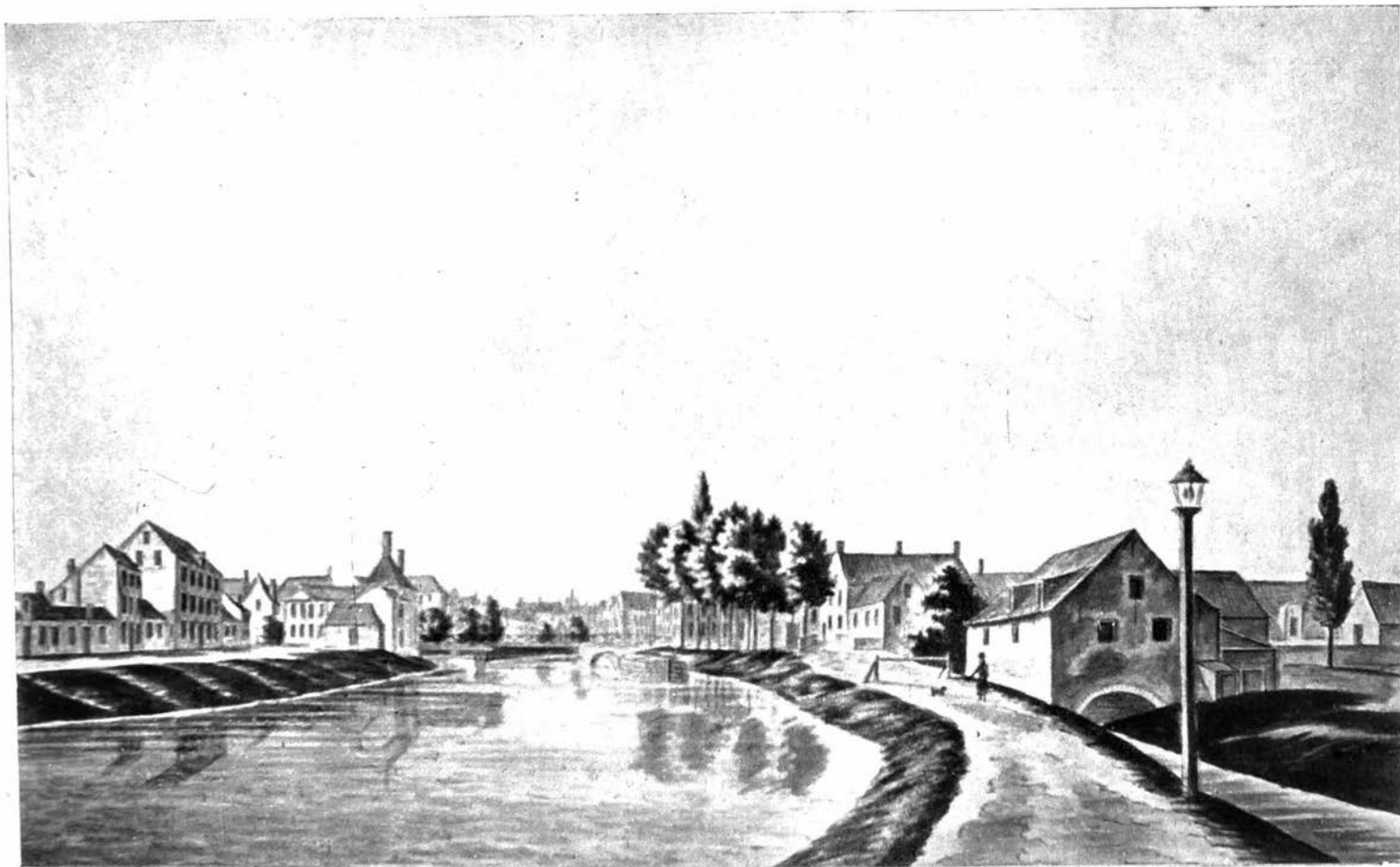

De Minneerschbrug, rond 1830.

(Naar een akwarel van DE NOTER. Stadsarchief Gent).

Zicht op de oude Minneerschbrug (1810-1875). Het gebouw links : de zogenaamde « Barakken », met den « schoonsten schoorsteen » van Gent. Begin 20^e eeuw afgebroken.

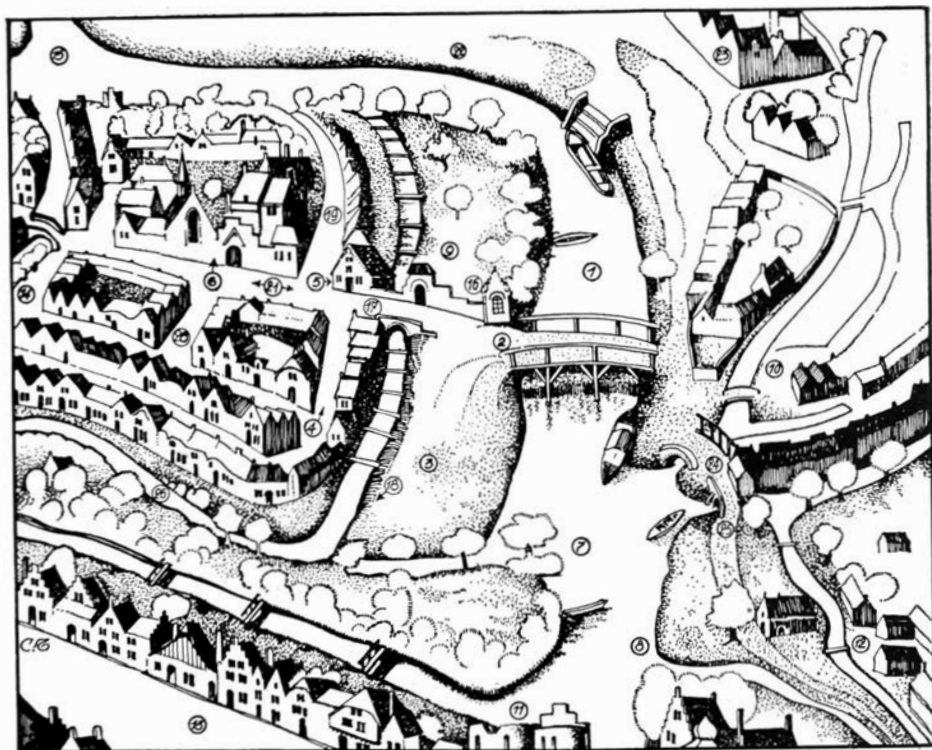
Van gevel en schoorsteen werd destijds in Engeland een gravuur gemaakt, ter herinnering aan het feit dat de Hertog van Malborough er in 1709, na de inname van de stad, samen met zijn soldaten, vernachtte.

De Minnemeersch in den Hollandschen Tijd.

(Naar een akwarel van WIJNANTS (1820-23). Stadsarchief Gent).

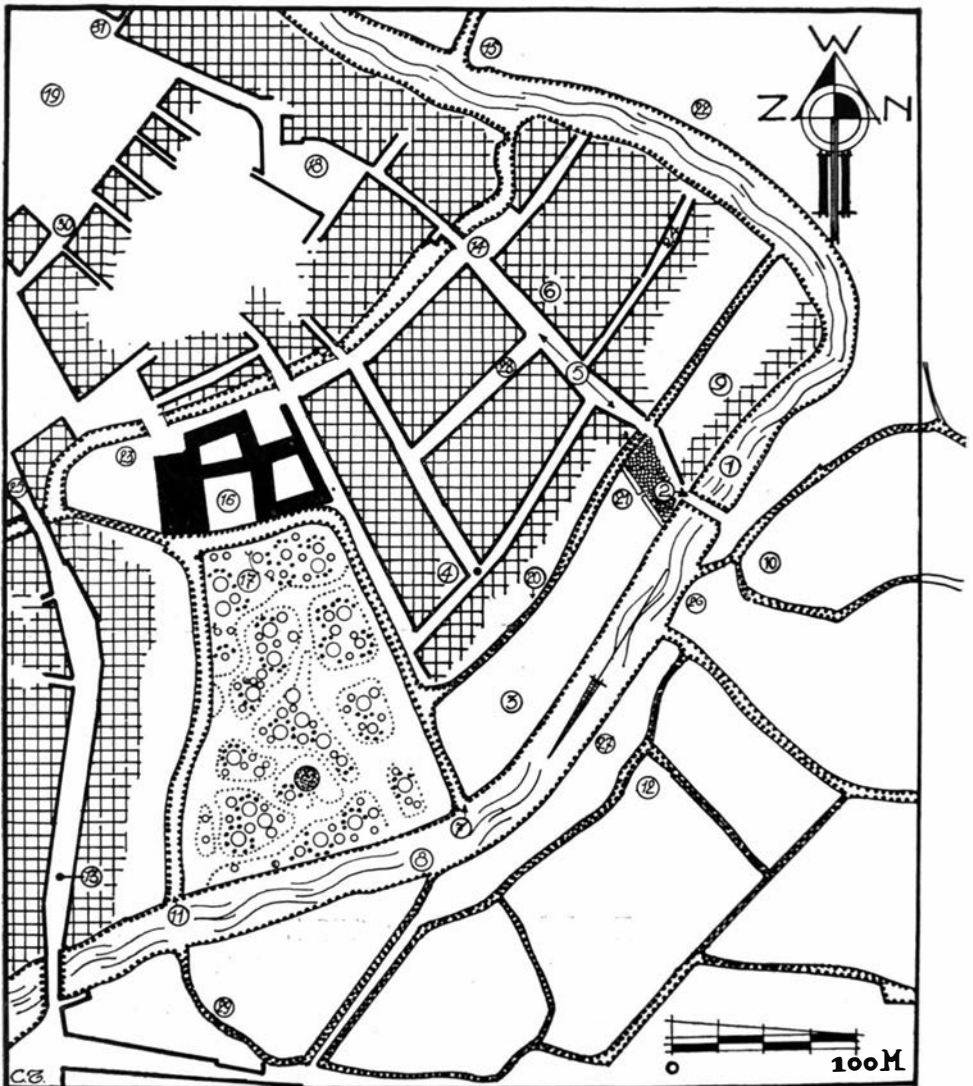
Links ziet men duidelijk den vagen grond van den Minnemeersch. — In de diepte : de Barakken, en Minnemeerschbrug.
Rechts : de Reke, en den arm der Oude Leie.

De Waterwijk in 1534.

(Schets naar het oudste plan van Gent).

- 1) Leie-rivier. 2) Minnemeerschbrug. 3) De Minnemeersch (ook met 9).
- 4) Oude Veste. 5) « Den Houc »; waar het huis van Filips van Artevelde stond, en zijn doening lag, die zich gansch over nummer 9 ook uitstreckte. 6) Klooster der Arme Klaren. 7) Uitmonding « Minnemeerschleie ». 8) « Oude Leie ».
- 9) 't Schuttershof van 't Jong Sente Sebastiaen, ('t upperste van den Minnemeersch). 10) Nieuwland. 11) St. Jans waterloop. 12) « Oude Leie ». 13) Steendam. 14) Ottogracht. 15) Uitmonding van 's Burggravenstream. 16) St. Jacobs kapelleke. 17) Steenen Brugghe. 18) Minnemeerschleie. 19) Beirsteghe. 20) Ste Katelijnestraat. 21) Minnestraat, naderhand Goudstraat. 22) Bachter Leie. 23) St. Jacobs Godshuis. 24) Grundel- of Rendelgat. 25) Speiweg of Bleekersreke. 26) « Gracht bachten den Hof der Prelaten ».

Plan van Minnameersch en omgeving.

(Begin 19^e eeuw).

1) Leie. 2) (Oude) Minnameerschbrug, en het gearceerde gedeelte, het huidige « Minnameerschplein ». 3) Minnameersch, deel dat ook Peerdekerkhof, en Peerdemeersch werd geheeten. 4) Oude Veste. 5) Goudstraat (vroeger Minnestraat). 6) (Eertijds) Klooster der Arme Klaren. 7) Uitmonding « Minnameerschleie ». 8) « Oude Leie ». 9) 't Upperste van den Minnameersch, 't Schuttershof van 't Jong Sente Sebastiaan, naderhand « De Barakken ». 10) 't Nieuwland. 11) St. Jans waterloop. 12) Arm van « Oude Leie ». 13) Steendam. 14) Kromme Wal (Gedempt 1870-1872). 15) Uitmonding Burggravenstroom. 16) Abdij van Baudeloo, tegenwoordig Bibliotheek en Atheneum. 17) Hof van de Prelaten van Baudeloo, naderhand Planthof of Kruidtuin, thans Square Baudeloohof. 18) Garenplaatseken. 19) Vrijdagmarkt. 20) Minnameersch-Leie. 21) Dwarsgracht (aqueduc). 22) Achter- of Bachter-Leie. 23) Ottogracht of Baudelooleitjen (gedempt 1870-72). 24) De Beersteeg. 25) Kernemelbrug. 26) Grondel- of Rendelgat. 27) Speiweg of Reke. 28) Ste Katelijnestraat. 29) « Oude Leie ». 30) Minnameerschstege. 31) De plaats waar « Minnameersch ofstede » stond.

ambtelijke terminologie van conservator en bedienden geclasseerd.

Maar wat eigenaardiger is, sinds dat de Kruidtuin van Baudeloohof naar zijn nieuwe plaats op de gronden der citadel aan 't stadspark werd overgebracht, en alhoewel geen enkele der thans aldaar werkende werklieden ooit in den Baudeloohof werkzaam is geweest, wordt het deel van den nieuwen kruidtuin waar dezelfde soort geneeskundige kruiden gekweekt worden, door hen nu ook (of nog altijd) « peerdemeersch » genoemd!

Dit is wel een zeer typisch geval van toponomische migratie.

Maar met het ingeburgerd worden in den zeer deftigen « kruidthof », was het sinistere, het afgelegene van de plek nog niet verdwenen!

Het schijnt immers dat die witgele muur die langs 't water den Botanieken hof omgaf, en waarboven die groote vreemdsoortige en machtige boomenkruinen uitstaken, naar hetgeen me door hen werd verteld die er nog de heugenis aan dragen, gezien van over 't water aan de Reke, waar toen ook nog niet veel huizen stonden, eenen luguberen indruk maakte. Van verlatenheid eenerzijds, van geheimzinnigheid anderzijds.

Wat weer in de lijn lag van de traditioneele atmosfeer en geaardheid die aan plaats en omgeving werd toegedicht.

Waarom nu de naam « Peerdemeersch »? Een voldoening gevende uitleg heb ik niet. « De paarden van de brouwerij daar dichtbij liepen in dien meersch (in zijn laatste periode nog) te grazen. » — Dat is natuurlijk niet voldoende.

Andere zeggen, onder meer de oude dame waarvan hooger sprake: « Die werd zoo genoemd omdat peerden, zoowat van overal uit de stad, naar daar werden gebracht om er te grazen ».

Het blijft een vraagteken. Misschien die « pensenierderei » zoeven vermeld?

Of is het eenvoudig een « verdeftiging » van het oudere « Peerdekerkhof »?

Even dien ik nog te vermelden, een naam die ik slechts eenmaal ontmoette, en wel dien van « Coymeersch » **Koeimeersch** dus.

Het reeds hooger vermelde rapport F. De Loose (Stadsarchief Gent, G 34²) uit 1806 draagt als hoofding « Rapport à Monsieur le Maire relativement à la visite faite d'une petite rivière située Coymeersch ».

In het verslag zelve staat die naam nergens meer vermeld, en wordt dezelfde plek « Peérdemeêrsch » geheeten.

Bij het inlijven van het grootste deel van den Minnemeersch, of beter, zooals hij toen meest heette, van den « Peerdemeersch » in den Kruidtuin, in 1856, werd het overblijvend gedeelte, vooral gevormd door de opgevulde Minnemeerschleie, een straatje zonder eind, of een zaksteeg, waar de achterhuizen en de fabrieken van de « Oude Vest », aan den eenen kant, op uitgaven. Langs den anderen kant, de planken afsluitingen van den Kruidtuin.

1865. — 2 Juni, wordt door de firma De Smet-Guéquier de toelating gevraagd aan Burgemeester en Schepenen om « le cul de sac, dit Pré d'Amour », in 't begin naar de Goudstraat toe, met een afsluiting, en deur met slot te mogen afsperreren. De reden daartoe wordt als volgt omschreven : « Les dégâts occasionnés sans cesse par les enfants des environs, qui, les dimanches, lundis et jours de fête, viennent sous prétexte de s'y amuser, y casser nos carreaux de vitre et y faire tous les dégâts possibles ».

Baldadige folklore !

En 12 Juni berichtte het College « zijne bestuurden dat degene die opmerkingen in te brengen (hadden) tegen de vraag om de straat zonder einde, gezegd Minnemeersch, te mogen sluiten bij middel van eene deur met slot, dat zij die schriftelijk (konden) bestellen » enz.

De aanvraag werd toegestaan. Beslissing College 23 Oktober 1865. Koninklijk besluit 5 Febr. 1866, en de Minnemeersch werd onttrokken aan 't openbaar verkeer. Zoover had hij het nu gebracht ! Uitgesloten, den ouden upstal !

Maar dertig jaar later, was de afsluiting alweer verdwenen ! In 1895 wordt er besloten er opnieuw eene aan te brengen, en de deur te sluiten « ne fut ce que pour les dimanches et jours de fête, car c'est alors que les enfants y commettent des dégâts aux habitations, aux palissades et aux serres du jardin botanique ». Zoo oordeelde de dienst die met de orde in de stad was belast.

De baldadige folklore scheen dus niet uitgestorven met de vorige generatie ! (Zie daaromtrent het dossier G. 1. — P. 2. Stadsarchief Gent).

Tusschen het verdwijnen van den Botanieken hof in 1870, en het oogenblik dat de nieuwe geschiktmaking van het vrijgekomen

gebied zijn beslag kreeg, werd de Minnemeersch wederom een verloren hoek.

Het vertoog van het College over het voorstel van verandering van het kwartier van den ouden Botanischen Tuin dateert van 11 April 1899. De Gemeenteraad beraadslaagde er over 31 Juli zelfde jaar. Koninklijk besluit van 17 Maart 1900 keurde het projekt goed. In 1908, werken aan Minnemeerschbrug. Doch pas in 1912 werd met het urbaniseeren van de Minnemeerschwijk een aanvang gemaakt.

De huidige Baudelookaai werd aangelegd. Tot dan toe kon men langs 't water niet over den meersch. Er was geen weg of tragel van aan de Minnemeerschbrug tot aan Baudeloohof. Er lag daar eenvoudig een stuk vage grond, aan den kant van 't Minnemeerschplein door houten beschotten afgesloten.

De meersch werd dan bebouwd, de gronden langs den oever opgehoogd, en de oude draaiende Minnemeerschbrug stroomopwaarts verlegd.

Enkele laatste woorden over deze **M i n n e m e e r s c h b r u g**.

Men heeft beweerd dat een zekere Christiaan Minne, eigenaar (?) van den Minnemeersch, in 1374, op zijn kosten de eerste Minnemeerschbrug liet bouwen. Daarvan is echter nergens het bewijs gevonden.

In 1429 is er voor 't eerst van de Minnemeerschbrug in de stadsrekeningen spraak. Ze was van hout, en lag tusschen het huidige Minnemeerschplein en de Groenstraat.

In 1563, den 9 Mei wordt de eerste steen gelegd van de nieuwe steenen brug. Eigenlijk had men toen 'n twintig jaar zonder brug gezeten. En al dien tijd was er een veer, door de stad verpacht.⁽¹⁾

Ten bewijze : « Een huus... ten voorhoofde achter de Leye ghenouch jeghens over daer de Minnemersch brugghe plocht te stane, ende daer men nu 't veer houdende es. (1559-60. p. 44. Stadsrek. Gent).

Twee jaar naderhand was de nieuwe vaste steenen brug met drie bogen ofte gaten kant en klaar, « ende men ginck voor de eerste reyse over die brugghe donderdachs 's avonds, omtrent den 8ⁿ Mei van 't jaar 1565. »

(1) In het Memorieboek der Stad Gent. Uitgave Vlaamsche Bibliofielen. Deel III. bl. 326 leest men « ende men hielt er een wei ». Dit is een vergissing. Men dient te lezen « ende men hielt er een veer ».

Die werd weer vervangen door een vaste houten brug in 1754. Een paar maal in 1776, en 1779 schrijft men Minimusbrugge.

Onder 't meierschap van Lieven Bauwens werd er een ophaalbrug van gemaakt, en werd ze daarom door 't volk ook « Liefkensbrug » genoemd.

Zie Reg. September 1800. De werken aangenomen door Poelman en Cie voor 80.490 fr.

In 1806 (« Rapport de Loose ») spelt men : « rue goudstraet, près le pont dit Minnemarsbrugge ».

In 1810 werd ze (volgens een nota van De Potter) draaiend gemaakt, en aldus opnieuw herbouwd in 1875.

Om eindelijk 1908 enkele tientallen meters meer stroomafwaarts in monumentalen hardsteen te worden opgetrokken.

De aandacht dient er op gevestigd dat ook deze Minnemeerschbrug soms eenvoudig weg **M i n n e b r u g** wordt genoemd en dat die niet mag verward worden met de andere gewezen Minnebrug over de Houtlei, waarvan hooger sprake was.

Volgens Victor Fris treft men deze benaming in 1348 aan. (Histor. Namen straten van Gent. Bl. 102.) Dus 80 jaren vóór dat de naam « Minnemeerschbrug » werd geboekt.

Vermelden we nog slechts : « den uppersten hende van den Minnemeersch an den voet van den Minnebrugge » uit 1529 (Oude Geluwen Boek p. 138).

Een akwarel van De Noter, in Atlas Goetghebuer, de « Minnemeerschbrug » voorstellend, draagt als onderschrift : « Pont Minne ». Het is het eenigste geval van die onvertaalde benaming dat ik tegenkwam.

Nadat, in den Franschen tijd, onze straatnamen ook een Fransch kleedje hadden gekregen, ontsnapte onze brug daar ook niet aan. Ch. L. Diericx in zijn « Mémoires sur la ville de Gand » II, p. 330 spreekt echter nog van « pont de l'Amour » en nog niet van « Pont du pré d'Amour », zooals naderhand de officieele spelling gold. « Sur la partie de la Lys qui est devant cette ligne (hij bedoelt de Oude Vest) n'existe qu'un seul pont, le pont de l'Amour (de Minnebrugge) ». De Vlaamsche naam voegt hij er zelf, onder dien vorm, in zijn tekst bij.

Zelfs nog in 1895, vraagt men toelating om een wagen te mogen plaatsen op den grond « gelegen voor het fabriek van den Heer Guéquier aan de Minnebrug ». (Dossier G. 1. — P 2.) De naam komt dus van de 14e tot in de 19e eeuw voor.

III.

Nu we de plaats en haar geschiedenis ietwat kennen, kunnen we veiliger de vraag stellen: van waar de benaming Minne-meersch?

1. — Nemen we eerst de lezing: Minne = Liefde, amour.

Werd eigenlijk voor 't eerst in de wereld gebracht door de vertalers van onze straatnamen in 1812. Minnemeersch heette Pré d'Amour; Minnemeerschbrug: Pont du pré d'amour. In 1850 krijgen we de vertaling van Minnemeerschplein: Place du Pré d'amour. En in een plan van de straten van Gent (uitgave Ad. Hoste) heet het zelfs Place fossé d'Amour.

Dat de heeren vertalers niet verder zochten wanneer zich minne = amour als mogelijke vertaling aanbood, laat zich best begrijpen. En ze waren waarschijnlijk overtuigd dat ze het ditmaal zeer juist hadden geweten en gedaan. Er is echter geen het minste verband tusschen de beide, en moest er wezenlijk een liefdegeshiedenis aan vast zitten dan zouden er daar toch ergens sporen van te vinden zijn in de volksoverlevering. Nu is er absoluut niets.

Zelfs geen uitdrukking in het Gentsche taaleigen, als b.v. « Hij heeft op den Minnemeersch geloopt », of « in den Minnemeersch gezeten », voor iemand die verliefd zou zijn, als in Brugge « Hij heeft van 't Minnewater gedronken ».

Ook de ligging of geaardheid van het perceel, we zagen hooger hoe het er uitzag, leent er zich niet toe om zoo iets te veronderstellen.

Dat herinnert me aan een « Lovers Walk », een Minnepad, dat in Oxford bestaat, maar daar is het een mooi door wilgen overlommerd wegje langs meersch en watervliet. Niet het ongezellig oord dat vroeger onze Minnemeersch was.

2. — Er is ten tweede, de lezing die Minnemeersch wil afleiden van Miniemenmeersch.

En dan zouden, volgens sommigen, die Miniemen de Arme Claren moeten zijn die daar dichtbij in de Goudstraat nog vóór de eerste helft der 15^e eeuw hun klooster hadden.

Doch dit laat zich onmiddellijk weerleggen. Daar de Minne-meersch reeds in de veertiende eeuw voorkomt, een eeuw vóór dat de Arme Claren hun klooster te Gent hadden in de nabijheid

van den Minnemeersch. En ten tweede, de Arme Claren hebben nooit « Miniemen » geheeten.

Uitgesloten dus.

Maar anderen brengen dit, op het eerste zicht met meer waarschijnlijkheid, in verband met de Paters Miniemen. Deze Miniemen (Minimi Fratres) noemden zich aanvankelijk « Eremijten van Sint Franciscus van Assisi », en werden in 1435 in Calabrië door Franciscus de Paula gesticht. In 1493 werd de congregatie door Paus Alexander den Zesde bevestigd, en veranderde diezelfde Paus hun naam in dien van « Miniemen ».

In Frankrijk noemde men ze : « Les Bons Hommes », in Duitschland : « Paulaner of Pauliner », in Spanje : « Patres de Victoria ».

Vóór de beroerten der XVIe eeuw hadden de Pater Miniemen een klooster te Meulestede. Na die troebele tijden « herstichten zij, met toelating van de Schepenen, zegt De Potter, hun klooster binnen de stad Gent, aan de Minnemeerschbrug. Op het terrein van het oud Schuttershof van Sint Sebastiaan ». (In de handschriftelijke nota's De Potter, nr 496. Zonder verdere bronsvermelding).

Alleen de fijschilder Maes in zijn « Wapenschilden der Abdijen, Kloosters, enz. binnen Gent » vermeldt ook deze Miniemen, op blz. 123; en zegt ervan dat, na te Meulestede te zijn gevestigd geweest, zij binnen Gent verbleven in 't gebouw « de Brake », dat in 1805, « fraey nieuw gebouwd » is als « coopmans huys ». En, voegt hij er aan toe : « van hun is ook den naam der Minnemeerschbrugge gebleven, gelyk sy nog bekend is ».

Ook dit is niet mogelijk, om zelfde reden als hierboven. De Miniemen kwamen, naar men zegt, slechts in de 16^e eeuw ter plaatse, en de Minnemeersch heeft reeds zijn naam in de 14^e eeuw geboekt.

Ook uitgesloten dus.

Derhalve, geloof ik ook niet, dat de schrijfwijze « Minimusbrugge » die men een paar malen in de 18^e eeuw ontmoet, naar het enkelvoud van « Minimi fratres » zou verwijzen. Welke naam die scribent heeft willen latiniseeren, kan ik niet gissen.

3. — Er is ten derde de meening die Minnemeersch wil zien voortkomen uit « Gemeene Meersch ».

Zeker het was een « ghemeene meersch », dat zeiden we reeds meermaals. En uit de teksten hooger aangehaald blijkt hoe sterk

daar de schepenen en ook de ingezetenen van overtuigd waren, en hoe zij aan die « gemeenheid » gehecht waren.

Er kan verder nog worden bijgevoegd : « De Minnemeersch zal blijven gelyck eenen ghemeenen upstal voor alle de gewone ingesetene deser stadt » (Register L. L. bl. 150); en 1461 : « Minnemeersch... blijven soude ghemeene gelyck eenen ghemeeenen upstal ».

En weer in 1475 : De « Minnemeersch is een gemeente ». Acte 8 Oogst, (Register L.L. 249²).

Ook Ch. L. Diericx zegt (II, p. 203, Mémoires) « Tout l'espace entre la Lys et le fossé dit le vieux rempart formait jadis une commune, terra excepta, sous la dénomination de pré ou prairie d'amour (le Minnemeersch) ».

« Une commune », « eene gemeente » of « een gemeentocht » zooals hooger gezegd, blz. 90; men denke daarbij aan de vele « commons » die men in Engeland aantreft, en waarvan er vele, zooals in verscheidene voorsteden van Londen, openbare pleinen en parken zijn gebleven, als Clapham Common, Tooting Common, enz.

Er is niets in die teksten die laat veronderstellen dat men, in den naam zelve van den meersch, de « gemeenheid » ervan zoude moeten lezen. Integendeel, de meersch die als « Minnemeersch » zijn individualiseering krijgt, wordt er expressis verbis als ghemeen verklaard, wat niet noodig zou blijken indien die gemeenheid reeds in den naam zelf was besloten.

Trouwens, in al de oudste oorkonden wordt er « Minnemeersch » geschreven; en wordt naderhand zelfs eens « Mene-meersch » gespeld, nergens toch vinden we maar één schrijfwijze met de lettergreep « ge » ervoor.

Een enkele tekst uit 1756 (volgens De Potter) gewaagt van die « ghemeene » etymologie : « (Minnemeerschbrug) aldus genaemd om de corthede, mits sy van oudts genaemt is geweest de gemeen Meerschbrugge ». Het gaat in de aanhaling zelve om een poging tot woordverklaring, meer niet. En de teksten spreken dat « van ouds genaemt » beslist tegen. Nooit is de toponiem « ghemeene meersch » of « ghemeene meerschbrugge » voorgekomen.

Neen, ook daar is de oplossing niet te vinden.

4. Er is ten vierde, de meening die, zooals voor andere straatbenamingen het geval is, in deze « Minne » een familienaam

zou willen ontdekken. Men heeft zelfs bepaald gezegd dat hij zijn naam had naar een Christiaan Minne, die er eigenaar van was.

Een familienaam aan een straat gegeven, kon vroeger zijn aanleiding vinden in het feit dat een man van dien naam er woonde. Doch het gaat hier om een meersch.

Dan kan 't alleen zijn dat hij er eigenaar van was of hem pachtte. Doch we weten alvast dat van eigendom geen sprake kan zijn daar het een stadseigendom was, en, meer nog, een oorspronkelijk onvervreembare upstal.

Ten andere moest het de meersch van een Minne zijn geweest, dan zou de lezing wel zijn geweest Minnesmeersch. Doch tot hiertoe werd nog geen enkel bewijs naar voren gebracht dat gelijk welk verband tusschen één der vele Minne's van Gent, ook niet van Christiaan, en den meersch zou hebben bestaan.

Alleen werd, éénmaal, door De Potter een naam genoteerd die eenige gelijkenis met den naam van den Minnemeersch zelf vertoont. Namelijk dien van een Pieter Minnemeere. (Stadsrekeningen 1429/30, fol. 126). We vinden er alleen een bewijs te meer in van de plausibiliteit van de lezing die we voorhouden Minne = Meerminne. Die Pieter heeft zijn naam naar een of ander meer of mere, te Gent of elders, waar ook een minne werd gezegd te huizen, een waterplas waar hij waarschijnlijk dicht bij woonde. Die woordvorming is dus niet ongewoon.

We meenen in dit verband ook even te mogen verwijzen naar het « Minnewater » te Brugge. Dat eveneens wel Meerminnewater zal zijn, en ook geen « Lac d'Amour » als Fransche vertaling dulden kan.

5. — Er is alleen, pro memorie, de meening te vermelden van Prof. Moke, die in het artikel « Gand » in het verzamelwerk « La Belgique Monumentale », volgens Aug. Thierry, Minne wil afleiden van « Amicitia », de vereeniging der burgers uit het vóórgemeentelijk tijdvak.

6. — Dan is er eindelijk, ten zesde, de lezing die in de « Minne » van den Minnemeersch niets anders ziet dan de watergeest, de waterminne. Hier zou dus aan dezen meersch uit de vroegste tijden een minnegeschiedenis, een minnesage hebben vastgezeten, en die in de benaming, spijs alles, is blijven voortleven. En dat lijkt me de ware oplossing.

Te meer, dat inderdaad zulk een sage, die op die plek wordt

gelocaliseerd, blijkt te bestaan. Zij leefde tot voor kort in het volk voort, en de vertellers ervan hebben die stellig niet uitgevonden om den naam van den meersch te kunnen verklaren.

De plaats zelf was, op zichzelf, er heelemaal toe geschikt, om aldaar in vroeger tijden een minnesage te hebben zien ontluiken. Een moerassig, drassig gebied. Een terrein dat in die eerste tijden zeker afgelegen en onherbergzaam, schuw en gevaarlijk moet zijn geweest. Waar er menschen kunnen zijn versukkeld en verdronken.

Maar, zooals ik zoeven zei, het is niet op een veronderstelling dat ik bouw, de zienswijze is wel gefundeerd in de werkelijkheid. Er bestaat een zeisel van de minne van den Minnemeersch. Een brok interessante, doch vergeten, Gentsche folklore.

In de « Flandre Libérale » dagblad te Gent, verscheen een twaalfstal jaren geleden, (27 Aug. 1929) een artikel Job onderteekend, dat ons dat vertelsel bezorgt, of, jammer genoeg niet het vertelsel, maar alleen het feit dat vertelsels over de Minnemeersch-minne bestonden. De mij onbekende schrijver ervan zegt dat zijn herinneringen toen (in 1929) reeds zeventig jaar her teruggingen. Dat brengt ons naar 't midden der negentiende eeuw. Hij werd, zegt hij, geboren in een wijk niet verre van het Meerhem. Zijn getuigenis heeft dus waarde, te meer dat hij de volksche oorsprong aangeeft van de sage die hij verhaalt.

« In mijn verste herinneringen, zoo vertelt hij (ik vertaal) leeft de Minnemeersch voort als een plaats tezelfdertijd aantrekkelijk en schrikwekkend (attirant et terrible). De toegewijde vrouw die onze moeder hielp over onze kinderjaren te waken, en die langen tijd bij ons aan huis woonde, kende zeer veel oude vertellingen. Mijn broers en mijn zusters waren, zooals ik zelf, er steeds op belust om haar die te hooren vertellen. Ze verhaalde ons die in dat sappig Gentsch, dat, door de eeuwen heen, zoo wonderlijk hetzelfde, is gebleven. De Minnemeersch kwam heel dikwijls in die geschiedenissen voor ten propooste van een fantastisch wezen dat in die streken huisde, en dat « de Minnemeersch-minne»⁽¹⁾ werd genoemd. Die minne nu aanlokkelijk, dan weer schrikwekkend van uitzicht was een tweeslachtig wezen (amphibie). Van onder haar gouden lokken liet zij een heerlijk schoon aangezicht en onnoemelijk zachte oogen doorschemeren, en daarmede lokte zij de onvoorzichtigen, die zich in haar nabij-

(1) In 't Nederlandsch in den Franschen tekst.

heid waagden, aan. Onder water meegesleurd, ontdekten zij slechts dan pas haar monsterachtige vormen, wanneer ze sterven gingen ».

Ik weet niet, zoo gaat hij verder, of de minne van den Minne-meersch nog in het geheugen van andere Gentenaars dan mezelf voortleeft, maar ik kan u verzekeren « qu'elle était traditionnellement connue non seulement de celle qui nous en parlait, mais encore de toutes les bonnes femmes, ses amies, qui causaient longuement comme aux veillées du temps jadis. L'emploi du mot minne, depuis longtemps périmé, pour désigner la créature légendaire, prouve la très grande ancienneté de la tradition. »

Hij heeft gelijk. Er is mijns insziens geen twijfel mogelijk. De naam van den Minne-meersch is de verre naklank van een oude sage van een waterwif, dat hier in den kronkel van de Leie moet hebben gehuisd, en er slachtoffers heeft gemaakt.

Wanneer de volksvrouwen zeventig jaar geleden die geschiedenis hier nog voortvertelden, en juist met al de karakteristieken van de minnen uit de oude sagen, dan is alle verdere twijfel uitgesloten.

Zowel als er Nekkers huisden op den Nekkersberg en in den Nekkersput te Gent, als in den Nekkersvijver te St. Amandsberg, zowel wisten onze voorouders hier Minnen wonen aan de monding van de Lieve en aan de Leie in den Waterwijk. Misschien elders ook nog. Wie weet ?

En dan is het ook uit te leggen hoe de menschen, de kinderen in 't bijzonder, uit traditie (vroeger vooral) schrik hadden van langs den Minne-meersch voorbij te komen. Voorbij die plaats « attrayant et terrible » zooals de man in de « Flandre » schreef, « een plaats waar ze liever niet voorbij kwamen » zooals Mevr. Tr. zegt. De eerste wist bepaald waarom, omdat die Minne-meersch-minne-geschiedenis in zijn hoofd rondspookte; de andere had vaag diezelfde schrik omdat haar moeder zei « dat ze daar maar liever niet voorbij moesten ». Een uitvloeisel van de volksoverlevering die die plaats tot een « gevaarlijke » plaats bestempelde, overlevering die tot in de verre tijden terug ging, en die des te gemakkelijker bleef voortbestaan omdat de plaats zelve een troosteloos, luguber en onverkwikkelijk uitzicht had bewaard.

Minne-meersch is dus de meersch waar dichtbij, in den stroom, een Minne huisde, die er ook slachtoffers ten verderve in 't water lokte.

Quod erat demonstrandum.

Ik dank ten slotte Mevrouw Ch. Trefois-Massy, de Heeren Van Loo, Lievevrouw, Trefois, Verlodt en Boes, die me interessante bijzonderheden hebben bezorgd.

Hierna volgt de geschiedenis van de Minnemeersch-minne zoals we die, in gebonden stijl, hebben verhaald en weergegeven, mede als een proeve van toegepaste folklore.

DE MINNEMEERSCH-MINNE.

Waar de Lei na veel gekronkel
Maakt te Gent heur laatsten bocht,
En er met een milden monkel
Eindigt haren watertocht,
Waar ze babbelend en blijde
Naar den Scheldeboezem schiet,
Daar is 't dat in vroeger tijden
Wonder dingen zijn geschied.

'k Heb dit zeisel niet gevonden
Op een oud stuk perkament,
Maar het stamt mij uit de monden
Van het vroede volk van Gent,
Uit den Ham, en uit de Reke,
Uit den ouden Waterwijk,
Waar eens 't linnen lag te bleeken
Op de beemden en den dijk.

Luttel langs die Leieoevers
Waarden vroeger menschen rond,
't Waren visschers meest, en boevers,
Of ook schippers die m'er vond
In die lage en vette meerschen
In dat drabbig, drassig land,
Dat men liever niet wou dweerschen
Moest men naar den overkant.

't Lag er eenzaam en verlaten,
Gansch dat weide- en biezenland,
Waar men huis, noch kluis, noch zate,
Waar geen woning men en vand.
Reigers wel op slanke pooten,
Stond' er recht in 't rilde riet,
En in grachten, greb en slooten
Kwaakte er dapper 't kikkerdriet.

Toch, des Zomers, welke een weelde,
Wat een wasdom in die wei,
Als te bloeien stond daar heel de
Wilde pracht der blommensprei :
Madeliefjes en ranonkels
En vergeet-me-nietjes blauw,
En de winde die haar kronkels
Wond om wisschen en wiedauw.

't Schoonst toch bleven steeds de waatren
Zelf der Leie, 't zoete lief,
Dat er schalksch kon liggen taatren,
Speelsch, aanminnig en naïef.
't Was voorwaar een wonder dingen
Dat eenieders liefde won,
Als 't zoo zachtjes lag te zingen,
Lag te schingen in de zon.

Nu, gebeurde 't eens, te Meie,
Dat een boever, wat verlaat,
Bleef er op zijn hout schalmeien
Bij dat lieve Leigelaat.
Nog wat zon viel op de boomen
Als hij daar, voor zich alleen,
Zat te fraazlen en te droomen
Zoo de herders voortijds dee'n.

Daar dan, tusschen dag en donker
— Zachtjes ging de dagkeers uit —
Almeteens, zoo waar zoo klonk er
Vlak uit 't water, zoet geluid !

Nergens was een mensch te speuren
Ook geen schuit lag daaromtrent,
Toch was iemand daar aan 't neuren,
Een vreemd wijsjen onbekend.

En onthutst, vroeg zich de knape
Of zijn oor hem niet bedroog :
« 'k Ben toch wakker? Niet geslapen? »
Stil, daar steeg het weer omhoog !
Klaarder, dichter nog ... « Die stemme ? »
't Was een vrouw; hij hoorde 't goed !
Heusch, om u de borst te klemmen;
Want, die stem kwam uit den vloed !

Daar ging 't water plots aan 't wielen,
Draaide, al kolkend, ziedend rond.
— « Groote God ! Red nu mijn ziele
In deez' hachelijken stond ! » —
En daar hoorde hij duidelijk naren
Dwars door 't lisch en 't oeverriet,
Bij gestreel van harpesnaren,
't Schoonste, 't zachtste en 't zoetste lied.

Lachend, lokkend, goud van haren,
— Was hij nu maar weg geweest —
Rees voor hem daar uit de baren
Met heur slanke, blanke leest,
Plots de Minne van deze oorden,
Sprak hem met heur glimlach aan,
En met woorden die bekoorden
D'onervaren, jongen man.

— « Kom, o kom, mijn zoete jongen,
Kom toch in mijn armen, toe »
Heeft ze schalksch hem toegezongen
Dat 't hem wonder werd te moe.
Och, geen stap kon hij meer wijken,
Ziel en zinnen sterk ontroerd
Bleef hij luistren maar en kijken,
Werd hij vaster steeds omsnoerd,

Door heur listen en heur lagen,
Door heur lokkend smachtend lied,
Door het jokken en het plagen
Dat haar boosheid niet verried,
Tot, door 't steeds meer dwingend vragen
Dat, als zot van minnepijn,
Hij besloot den sprong te wagen
Om bij 't schoone lief te zijn.

Ai, toen schoot ze mij waarachtig
In een wreeden schaterlach,
Als ze 't menschkind, schoon en krachtig,
In haar duivelsklauwen zag !
Hare lange, gouden lokken :
't Werd een kluwen, slijmrig groen,
Al van adders; en de schrokke
Gaf een doodsbeet hem tot zoen.

Vlug, die looze, booze kwene,
't Onmeedoogend waterwif,
Vaarde met heur vangste henen
Naar heur donker slijkverblijf;
Zalig, zag ze zoo verdrinken,
Als een echte duivelsmoer,
Vaster steeds en dieper zinken
In het slib den blonden boer.

Als hij dood lag, de arme jongen
Op den bodem van de Lei,
Is ze fluks weer opgesprongen,
Puur van blijdschap. Hoep! jochei!
Op en neder dook ze dartel;
't Water deinde bij die vaart,
Bij dat speelsch en dol gespartel,
Bij de slagen van heur staart.

's Anderdaags, vond langs den oever
Bij den gagel, in den meersch,
Men het petje van den boever,
De schalmei er overdweers.

't Was al wat de koeienhoeder
In de wereld achterliet;
Men droeg 't stilkens bij zijn moeder;
't Mensch bestierf het van verdriet.

't Bleef een oord daar vol perikels
Net zoolang die Minne er zong,
Want 't geviel, eilaas, nog dikkels
Dat z'er in heur netten vong.
Palingvisschers, of verdwaalden,
Ook al schippers uit hun schuit
Bij dien meersch in 't water daalden
Van de Leie, als minnebuit.

En dat duurde tot dat hier ook
In dien droeven toovermeersch,
Er een paster kwam met wierook,
Kwam met kwispel, kruis en keers.
't Was maar door het Heilig teeken
Dat voorgoed die geest des kwaads,
Dat de Minn' hier is geweken,
En gezuiverd werd die plaats.

Maar de menschen uit die streken
— Schoon z'allang zijn Christi-leersch —
Zijn toch immer blijven spreken
Van die plek als « Minnemeersch ».
Al geloofden ze aan geen spoken
En geen waterminnen meer,
Zóó bewaarden z'ons de sproken
Uit de dagen van weleer.

Moest ge soms te Gent, de Leie
Dweerschen langs de Min'meerschbrug,
Denkt dan aan die oude tij'en
Bij geval, nog eens terug.
Hoe daar niets dan weiden waren,
Wiedauwlanden en moeras,
Hoe de weg er vol gevaren,
Zoo voor lijf als ziele, was.

15-18 Januari 1941.

Voorbeeld van een XVIII-eeuwsche Schouwbekleding in een Meetjeslandsch Boerenhuis,

door ELISABETH DHANENS.

Terwijl onze steedsche woningen meer en meer aan grenzeloze vervlakking en banaliteit, stijl- en smaakloosheid ten prooi waren, heeft de boer, tot aan den drempel der XXe eeuw, de tradities van ons kultureel verleden op zijn erf levend bewaard. Hij bouwde zijn huis harmonisch en doelmatig van proporties, en richtte zijn monumentale schuur op naar middeleeuwsche overlevering; zijn interieur wist hij schoon, ja, zelfs weelderig in te richten.

Spijts de verwoestingen van twee oorlogen en de schadelijke neiging der nieuwe generaties om het oude te misprijzen en door verandering of vernieuwing onherstelbaar te vernietigen, is er op het platteland veel bewaard gebleven dat getuigt van onze hoogstaande volkskultuur en van een voornamen levensstijl, die men heden zelden treft.

Ook de sobere Vlaamsche boer houdt van sierlijke dingen uit echt, degelijk materiaal; doch meer dan welke andere boer houdt hij van ernstige en verhalende voorstellingen. Het is dan ook niet te verwonderen dat hij voor de bekleding van zijn haardstede, — dit symbool van de familie-gemeenschap — zijn voorkeur gaf aan tegels met bijbelvoorstellingen, waarop hij en zijn gezin, een achttal generaties lang, als in een opengeslagen boek, het verhaal van de gewijde geschiedenis konden volgen.

Een prachtig voorbeeld van een dergelijke schouwbekleding is de schoorsteen uit de opkamer van de hiernaast afgebeelde hoeve. (Fig. 1, 2, 3, 4.) Een alleenstaand specimen is het niet, al vindt men er zelden zulke volledig-gaaf bewaarde in onze streek. Gelijkaardige tegels vindt men in een schouwbekleding te Eekloo, (Fig. 5) en op een foto van een thans verdwenen schouw te Balgerhoeke; ook talrijke losse tegels door antiquairs uit hun milieu weggehaald om een nummer te worden in hun verzameling.

Fayence-tegels kunnen op een eeuwenoude traditie bogen; hun techniek zou, door tusschenkomst der Arabieren tot de Ooster-

Fig. 1. — Hoeve Warmestraat Maldegem.
(Familie Piessens-Bauwens).

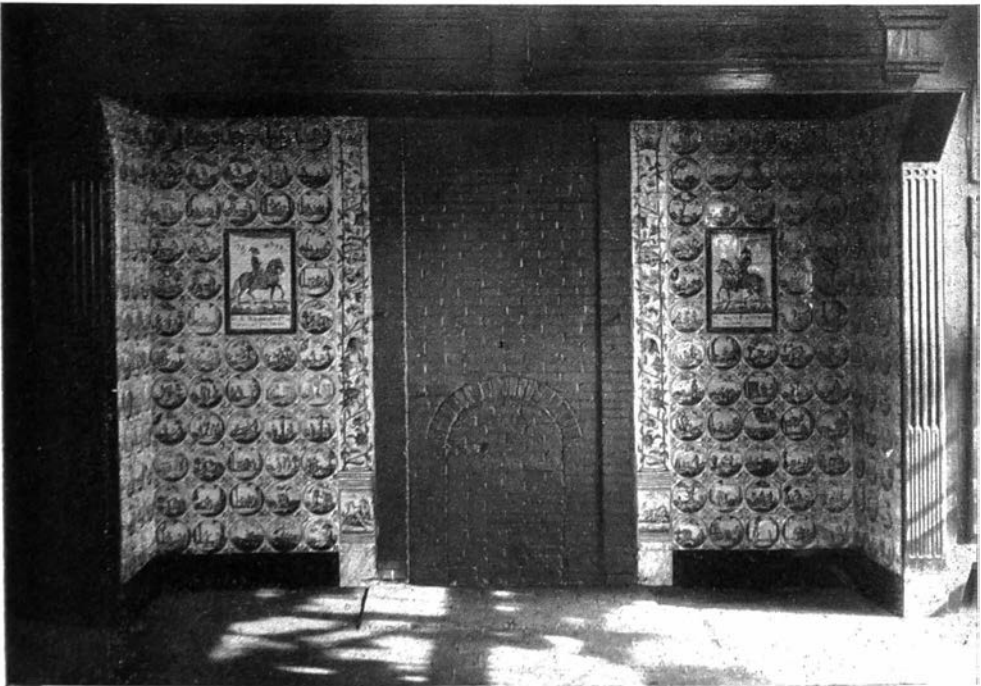

Fig. 2. — Schouwmantel van bovenstaande hoeve.

Fig. 3. — Detail links van Fig. 2.

Fig. 4. — Detail rechts van Fig. 2.

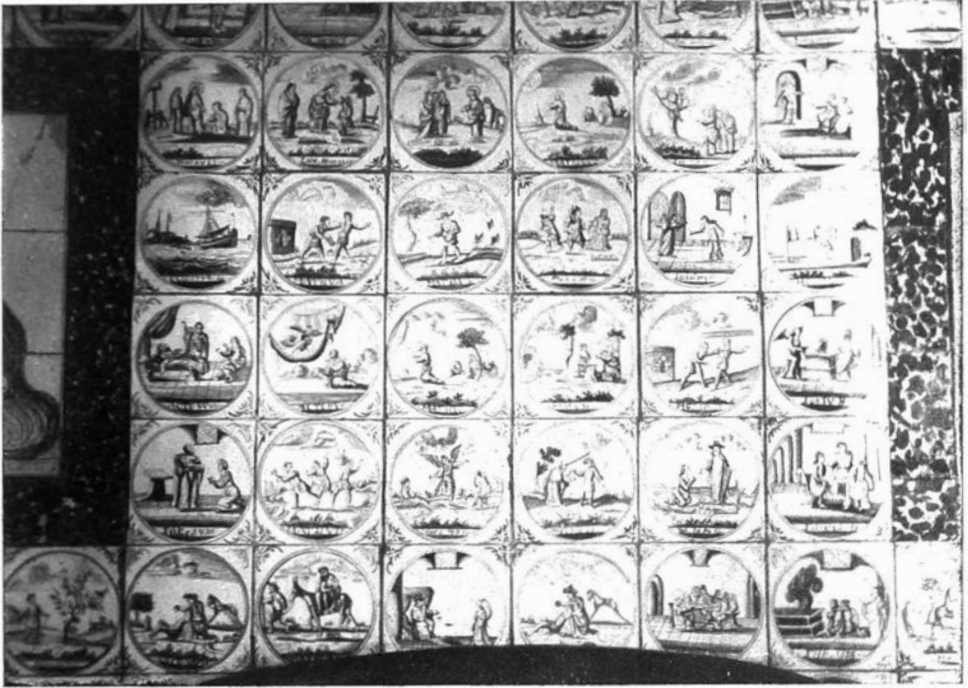

Fig. 5. — Detail van Schouwbekleding te Eekloo.
(Familie Bouchier-Heysse).

Fig. 6. — Detail van Muurbekleding te Bassevelde.
(oud Heerenhuis — thans eigendom v. h. klooster der Dames Bernardinessen).

sche volkeren, Assyriërs en Babyloniërs teruggaan. Gedurende de middeleeuwen bestond er in Antwerpen, Gent, Brugge, Utrecht een ceramiekindustrie, welke versierde vloertegels voortbracht in lood-glazuur techniek vervaardigd. Uit Spanje en Italië bereikte ons de nieuwe tin-glazuur techniek welke in Antwerpen in de XVIe eeuw en later in Noord Nederland zulken hoogen bloei bereikte. De Hollandsche werksteden hebben meestal hun oorsprong te danken aan de Antwerpsche « plateelbakkers », die in de laatste decennia der XVIe eeuw, tengevolge van godsdienstoorlogen en economisch verval, evenals meerdere actieve leden der samenleving naar het Noorden uitweken, en zich vestigden te Middelburg, Haarlem, Amsterdam, Dordrecht, Delft, Leeuwarden, enz. Sinds de XVIIe eeuw moest de Vlaming fayence-tegels uit het Noorden invoeren.

De hier bestudeerde siertegels zijn van Hollandschen oorsprong; het is moeilijk uit te maken uit welke stad of werkplaats zij afkomstig zijn. Wanneer men de productie der belangrijke centra nagaat^(*) komt Rotterdam het meest in aanmerking voor de levering der tegels. Delft, de fayence-stad bij uitnemendheid, bemoeide zich hoofdzakelijk met het vaatwerk, waarin het nieuwe vormen en decoratie poogt te scheppen naar Chineesch model. Andere werksteden waren in de XVIIIe eeuw, periode waaruit deze tegels moeten dagteekenen, reeds in verval, of hadden niet die belangrijkheid, die hen kon toelaten op groote schaal uit te voeren. Daarentegen staat Rotterdam aan de spits van de tegelvoortbrengst; als wereldhaven is het dok aangewezen op den uitvoer. Het voert tegels uit naar de kusten van de Oostzee, naar Vlaanderen, naar het Iberisch schiereiland, naar de kolonies, enz.

Gerrit Paape in zijn werk : « De Plateelbakker of Delftsche aardewerkmaker » (Dordrecht 1794) licht ons nauwkeurig in over het ingewikkelde wordingsproces van de tegels : het zorgvuldig mengen van verschillende aardsoorten, Doorniksche, Rijnlandsche en Delftsche, in de verhouding van 6-3-2 kruiwagens; verder de gansche behandeling : wasschen, zuiveren, drogen, kneden, vormen tot het bedekken met glazuur, het schilderen en het gevaarvolle bakken. Dit alles veronderstelt bij ondernemingsleider en ambachtslieden groote bekwaamheid en

(*) Eelco M. Vis & Commer De Geus : Altholländische Fliesen. 2 bd. Leipzig. 1926-1933.

ervaring, en bij de teekenaars een geoefende hand, want hier was geen mogelijkheid tot uitvagen en verbeteren. In de verschillende ondernemingen werden de fabrieksgeheimen zorgvuldig overgeleverd, vooral wat betreft de recepten voor de samenstelling van glazuur en kleuren.

Wat nu de dateering betreft van den prachtigen schoorsteen van de hiernaast afgebeelde hoeve : wanneer we aannemen dat de tegeltableaux ter gelegenheid van het huwelijk van Willem V en Wilhelmina van Pruisen in 1767 werden vervaardigd — de ceremonieuze houding der ruiters, en de feestelijke kleurigheid der tegels schijnen hierop te wijzen — kan men zich nog afvragen, naar den stijl te oordeelen, indien de bijbeltegels niet vroeger te dateeren zijn dan de ruitersbeelden. Nochtans werden zij tezelfdertijd geplaatst. Wel is het mogelijk dat de afstand tusschen fabricatie en plaatsing ettelijke jaren inneemt. Maar anderzijds moet men bedenken dat eenzelfde model langen tijd meeging en steeds herhaald werd. Zoo mag men wellicht besluiten dat deze tegels in het midden der XVIIIe eeuw vervaardigd werden naar XVIIe eeuwsch model.

De decoratieve tegelbekleding concentreert zich in de haardstede : het centrum van het huiselijk leven; zij is door een houten schoorsteenkap met klassicistisch profiel en gecanneleerde consoles omlijst, en geflankeerd door schapraai met glazen servieskastje.

De middenpartij is in kleine blauw-grijze baksteentjes gezet met een half rond gemetselden boog om de haardplaat te omlijsten. Aan beide zijden van de stookplaats en op de wanden van den schoorsteen zijn de ± 260 fayence tegels aangebracht die een zeer gelukkig complex vormen van enkele der meest representatieve voortbrengselen dezer Nederlandsche kunstindustrie.

Hier zijn de tegels violet beschilderd, behalve de ruitersbeelden (violet, geel, blauw, groen en oranje-bruin) en de donkere marmer-imiterende plint-tegels.

Een zonderlinge creatie is wel die der « PILAREN » : nabootsing, soms van gewrongen barok-zuilen, hier van cilindrische zuilen. Oorspronkelijk bedoeld om de posten van de schouwmantel te simuleeren, zijn zij hier onmiddellijk naast de stookplaats aangebracht.

Op het basement rechts een slapende putto in aquatiek

landschapje; links een puto met bloemenkorf en bloemen. De slanke schachten der zuilen zijn bekroond met een fijn korintisch kapiteeltje en met een fantastische flora omslingerd. De gestyliseerde tulpen, anemonen, akeleiën, en andere botanisch moeilijk te bepalen bloemen ontspruiten allen eenzelfde buigzaam rankende stengel; zij draaien naar mekaar toe en zijn op beide pilaren identisch, nochtans met zulkdanige kleine verschillen die het handwerk verraden. Het motief is vol bekoorlijkheid.

Midden de bijbeltegels, op geschikte hoogte is er links en rechts ruimte uitgespaard voor een tegeltableau voorstellende : « W(illem) DE V, P(rins) VAN ORANGE EN NASSOU, gebooren den 8 Maart 1748. » en zijn gemalin « F(rederica) S(ophia) WILHELMINA, P(rinses) VAN ORANGE, G(

) VAN PRUYSE ». De beide prinsen waren op 4 Oktober 1767 gehuwd; toen was Willem 19 en Wilhelmina 16 jaar.

Een schematisch aangeduid brok duin, met enkele groene graszoden geeft de ruiters bodemvastheid; enkele wolkjes begrenzen de ruimte; paard en ruiter steken fel af tegen het uitspansel.

In de Noord-Nederlandsche tegelproductie worden de Prinsen van Oranje dikwijls afgebeeld; vooral tijdens de burgerwisten uit de XVIIIe eeuw was het plaatsen van portretten een geliefkoosde uiting van loyalisme der Oranjegezinden. Deze tegels bereikten ook onze streken. Een andere voorstelling der zelfde prinsen geven ons de blauwe tegels uit een oud Heerenhuis te Bassevelde. (fig. 6).

Het grootste deel der wandtegels — ongeveer 200 stuks — stellen episoden voor uit den bijbel. In de oude tegelterminologie werden zij « Historiën » genoemd, en omwille van de violette kleur, « Paerse Historiën ».

Hoofdzakelijk zijn de tegels der beide testamenten gescheiden, het oude rechts, het nieuwe links, alhoewel er enkele verwisseld geraakten. Het verhaal begint boven naast den rechter Pilaar met het Aardsche Paradijs : een boom met kronkelende slang, Adam en Eva en enkele pas geschapen dieren. Daarnaast zien wij hoe onze eerste voorouders verdreven worden door den engel, hoe Abels offer den Heer welgevallig is — de rook stijgt regelrecht omhoog — en dat van Cain niet aanvaard wordt — de rook blijft als een mist boven de aarde hangen. Daarop volgt de broedermoord en de zondvloed, de bouw van den Babelschen

toren waarvan de spits tot in den hemel reikt. Op deze tamelijk volledige inzet van het eerste deel der Genesis volgen de gebeurtenissen in minder gesloten orde. Het offer van Abraham raakte zoek in het Nieuwe Testament. De onderwerpen zijn vooral gekozen uit de meest populaire verhalen, die tot de levendige verbeelding van het volk en tot zijn vroomheid spreken. De droom van Jacob te Betel; zijn idyllische ontmoeting met Rachel, die de kudde van haar vader naar den put brengt; Jozef, door zijn broeders verkocht; de kleine Mozes door de dochter van Farao aan den oever van den Nijl gevonden; Mozes en Aäron vóór Farao; de doortocht der Roode Zee; het terugbrengen van de reuze-druiventros uit het land van Kanaän; de geschiedenis van het gouden kalf, van de koperen slang, van David en Goliath, van den vluchtenden Absalon, die met zijn haren in den boom blijft hangen; het wijze oordeel van Salomon; het verhaal van Suzanna en dat van Jonas; Elias in de woestijn, gevoed door de raven; de engel van Jahweh verspert den weg aan Balaäm; de stichtende geschiedenis van Job, die door zijn vrienden beklaagd wordt, alle verhalen waarmee het volk sinds eeuwen vertrouwd was en waarvoor het zich een eigen voorstelling bedacht had.

Aan de linkerzijde van de stookplaats : het Nieuwe Testament. Hier ook is men systematisch begonnen met de Aankondiging, de Geboorte, de Aanbidding van herders en Drie Koningen en de Vlucht naar Egypte. Verder de twaalfjarige Kristus in den tempel met de schriftgeleerden en de vorstellingen van de mirakelen en van de vele parabelen : de opwekking van Lazarus, de genezing van een blinde; de parabel van den rijken vrek, van den barmhartigen Samaritaan, en van den eeuwig verloren zoon, nu eens bij de varkens, terwijl het berouw hem bekruipt, dan knielend vóór zijn vader onder het skeptisch toekijken van zijn broeder; de vele gebeurtenissen die het meer van Genezaret tot schouwtooneel hebben de wonderbare vischvangst, het bedaren van den storm, waarbij de teekenaar met bijzondere voorliefde de nu eens woelige baren en bolle zeilen der scheepjes, dan weer de kalme zee geteekend heeft; gemoedelijke huiselijke tooneeltjes als de Kristus bij Martha en Maria, de eene met den bezem in de hand en wijzend naar al het werk dat nog dient gedaan, de andere slechts luisterend naar Kristus' woorden; Kristus en de Samaritaansche vrouw bij den put en het zoo menschelijk verhaal van de overspelige vrouw, waar Kristus zich bukt en in het zand

schrijft : mij dunkt Jacob Smits kon hier zijn inspiratie gevonden hebben.

Verder het gansche lijdensverhaal : het Hofken van Oliveten, de Judaskus, de verloochening van Petrus, de kruisdraging, enz.

Ook uit de Handelingen der Apostelen enkele voorstellingen: de engel verlost Petrus uit de gevangenis; de droom van Petrus; Paulus in de mand buiten de muren van Damascus neergelaten, e.a. Van de werken van barmhartigheid erkennen we o.m. de zieken bezoeken, de vreemdelingen herbergen, de dooden begraven.

De voorstelling van enkele tegels is soms moeilijk te bepalen. Ook destijds moet men dit ondervonden hebben, want er werden ook historiën met tekst vervaardigd, tzt. met aanduiding van Boek, Kapittel en Verset. Een voorbeeld daarvan o.m. een schouwbeekleding te Eekloo (Fig. 5).

Deze bijbelvoorstellingen zijn in een dubbelen cirkel gevat; de wit-gebleven ruimte in de hoeken is ingenomen door een decoratief motief dat bij het samenvoegen der tegels de voegen verdoezelt en een sierlijke afwisseling brengt tusschen de verhalende historiën. In de oudere tegels vormde dit motief een acht-bladerig rozet, of een heraldische lelie; deze ontaarde in een zuiver lineair motief, dat met zijn twee voluten een zekere gelijkenis vertoont met een sterk doorgedreven stylisatie van een ossekop, wat dan ook aanleiding was om ze eenvoudig weg « ossekopjes » te noemen.

Het ronde veld is evenwichtig verdeeld; een grootsche eenvoud kenmerkt de compositie van het landschap dat tot achtergrond dient voor de historiën : de horizontlijn ligt laag; de hooge wolkjes doen de verte nog dieper schijnen; zeer klein, nu eens de tenten van een Israëlitisch kamp, dan de torens van een stad; ook dikwijls, op volksch-anachronistische wijze, een Vlaamsche dorpskerk. Soms vlak, soms licht heuvelachtig en bewogen strekt het land zich uit; de boom, de weg, de put, kortom hetgeen er noodig is om het geval te situeeren, en de figuren steken scherp af tegen den klaren hemel. De uiterste voorgrond, in de ronding van den cirkel is op technisch gelukkige wijze gevuld met laag struikgewas en wat aardkluiten.

Het architektonische scherm suggereert kamer, paleis- of tempelruimte met een paar zuilen, of pilasters, een boogfragment, een hoog venster, een damberdvloer, waar licht en schaduw over

spelen en een grooten vlakken muur, waartegen de figuren scherp afgeteekend zijn.

De figuren zelf zij in plooiënrijke kleederen gehuld, het profiel vaak in één trek geschetst; dat de proportie tusschen neus en kin dan niet altijd naar de gulden snede is doet niets af van hun aesthetische waarde. Indien door het vele herhalen van een zelfde motief het detail eenigszins aan verzorging heeft ingeboet, heeft de uitdrukking van houding en gebaar daarentegen een raakheid verworven, die het essentiele weet te vatten.

De gansche teekening is met een minimum van middelen verwezenlijkt, en waarschijnlijk ook in een minimum van tijd. Men volgt er de vaardige grafiek van den teekenaar, die met enkele penseeltrekken de noodzakelijke perspectief verwezenlijkt, de figuren en voorwerpen schetst en in dit beperkte vlak van 13 cm. doormeter een gebeuren vol atmosfeer en leven weet te scheppen. Hij teekent in een volkschen, archaïseerenden barokstijl, is nooit overdadig en weet in zijn voorliefde voor het anecdotische de juiste maat te houden.

Oorspronkelijk mag men deze composities echter niet noemen; zij gaan terug op de zeer verspreide graveerkunst der XVIIe en XVIIIe eeuw. Belangrijke tegeltableaux werden evenals een tapijt gecopiëerd naar het werk van een bekend schilder, bij voorbeeld, « De Bekeering van Paulus » (Antwerpen Steen Vleeschhuis) werd gemaakt naar een schilderij van Frans Floris. Maar onze bescheiden « Historiën » zijn nauwelijks te vergelijken met dergelijke pronkstukken van virtuositeit. Voor het seriewerk dezer éentegelige voorstellingen was wellicht een « Bilderbibel » de rechtstreeksche inspiratie of het model. De gravuur zelf volgt de groot-schilderkunst op den voet en reproduceert vaak het werk van groote meesters. Zoo kan men in enkele voorstellingen de compositie van Rafaël's frescos in de Loggia's van het Vatikaan herkennen; andere roepen den naam van Rembrandt op; bij den toren van Babel gaat men terug tot Bruegel; de tegel geeft zelfs nog het detail van de katrol, die de materialen naar boven moet hijschen.

Wat de tegels daarenboven op bizondere wijze karakteriseert is dat zij als decoratief bouwelement hun dienende rol uitmuntend vervullen.

Bij het nader bestudeeren van dit mooie voorbeeld van volks-

kunst vormt zich allengs een dubbele wensch, en daarmee mogen we besluiten : Dat men alles in het werk zou stellen om de nog bestaande tegelbekleedingen te bewaren alsook hetgeen nog aan volkskunst overblijft; men kan niet anders dan met weemoed denken aan al wat in de laatste jaren door onverantwoordelijke handen werd vernietigd.

Een tweede wensch, niet minder dringend dan de eerste, dat « Tegel- en Plateelbakkerij » na lang verval en verwaarloozing, als kunstnijverheid een nieuwen bloei zouden kennen. Er is reeds zoo dikwijls gewezen op het gebrek aan kunst in onze huisinrichting en in onze gebruiksvoorwerpen; verschillende initiatieven zijn reeds genomen, vooral op gebied der pottenbakkerij. Ook in de siertegels zou men een nationale traditie terug kunnen opnemen.

In het bewerken van de aarde, dit nederige materiaal, ligt wellicht de weg om de heerschende kloof tusschen kunst en het dagelijksche leven weer te overbruggen.

Oostvlaamsche Folkloristische Bibliografie.

De onmisbaarheid van een degelijke bibliografie voor de beoefening van alle wetenschap of tak van wetenschap behoeft geen betoog meer. Vooral wat de folklore betreft is ze onmisbaar, omdat deze wetenschap zich onledig houdt met de studie van alle uitingen van het volksleven en van den volksgeest en dus een onmetelijk gebied bestrijkt. Het folkloristisch materiaal, de documenten dus, zijn niet alleen te vinden in wetenschappelijke werken en tijdschriften, in letterkundige gewrochten en in archiefstukken, maar ook in de pers, in dag- en weekbladen, vooral in locale bladen, in almanakken, in druksels allerhande. Deze laatste bronnen worden meest verwaarloosd, ofwel zijn ze door de geleerden niet te achterhalen, zoodat dikwijls zeer interessante documenten in de vergetelheid geraken en vergeten blijven.

Daarom zijn wij van plan in dit tijdschrift een bibliografie uit te geven, die zal bevatten alle artikels, studiën of werken, waarin specifiek Oostvlaamsche folkloristische bijzonderheden

vermeld staan, omdat wij overtuigd zijn, dat het minste gegeven, hoe schijnbaar onbenullig ook, belangrijk kan zijn voor den navorscher.

Daar het ons echter onmogelijk is alle dag- en weekbladen, alle tijdschriften en almanakken, die hedendaags verschijnen na te pluizen, ja, zelfs in te zien of te bekomen, doen wij hier nogmaals beroep op de medewerking van al onze lezers, opdat onze bibliografie zoo volledig mogelijk zou wezen. Zoo hopen wij, voor onze provincie, eenig materiaal te kunnen bijbrengen tot het optrekken van het groot gebouw der Nederlandsche folkloristische bibliografie, waarmede, laten wij hopen, eerlang zal begonnen worden.

Voor welwillende op- en aanmerkingen vanwege onze lezers betreffende deze bibliografie houden wij ons ook ten zeerste aanbevolen.

De Redactie.

*
**

BEDEVAARTEN. — Sint Lieven. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 16/3/41.

1) **St. Lieven.** (Enkele bekende bijzonderheden over de middeleeuwsche bedevaart naar St. Lievens-Houtem. Geïllustreerd met foto van het Spanjaardskasteel te Gent, volgens een oude prent).

2) **Halle-St. Godelieve. Folklore. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 30/3/41.** (Interessante bijzonderheden over den terugkeer van de « Hallegasten » op 2ⁿ Pinksterdag naar Gent, alsook over de vereering van St. Godelieve in 't Klein Begijnhof te Gent).

DUIVENMELKERS. — Duivenwedstrijden en Duivenmelkers. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 2/3/41.

(Handelt over een prijsvlucht uit Parijs in 1830, waarbij de duiven door middel van hondenkarren van Gent naar Parijs vervoerd werden).

KARNAVAL. — J. Dafflon. Karnaval. Volk en Kultuur, n^r 4 (22/2/1941), blz. 7 en 23, geïllustreerd.

(Enkele bekende bijzonderheden over Karnaval-vieren te Aalst — met geprimeerd gedicht van W. Gijssels — te Binche, te Malmedy en in het buitenland).

MAART. — **Wat Dulle Griet zegt.** *De Dag.* 15/3/41.

(Twee Gentsche volksrijmpjes over Maart en een rijmpje tegen hagelslag).

MEIBOOMPLANTINGEN. — **J. Van Overstraeten.** *De Meiboom in Vlaanderen.* *Volk en Staat.* 4/5/41.

(Artikel geschreven bij gelegenheid van de planting door V. I. V. O. en V. T. B. van een meiboom op de Groote Markt te Aalst, op 30ⁿ April 1941. Dit artikel is als volgt ingedeeld: In het Aalstersche vooral is het gebruik der meiboomplanting levendig gebleven. Vanwaar dat eigenaardige gebruik der meiboomplantingen. Volksfeesten in den schoonsten zin van het woord. Een zonderlinge meiboom (bedoeld wordt de boom, die ieder jaar op 10ⁿ Augustus geplant wordt te Brussel op den hoek van de Poel- en Zandstraten). De Mei bij verschillende feestelijkheden. De Mei gaan zingen. De meiboomplanting als liefdeverklaring en... de fratsen. Onze heerlijke meisymboliek dient hersteld.)

POPPENSPEL. — 1) **Algemeen.** **Joz. Conrijn.** *Het Poppenspel in Vlaanderen.* *Volk en Kultuur,* n^r 7 (15/3/41).

(Flink artikel over de geschiedenis en het belang van het poppenspel, naar aanleiding van de twee studiedagen (29-30 Maart 1941) van V. I. V. O. gewijd aan dien vorm van volkskunst).

2) **Te Gent.** **F. Van Es.** *Welke inspanning te Gent gedaan werd om het « spelleke » in eer te herstellen.* *Het Laatste Nieuws.* 3/4/41.

(Handelt over het eerste landjuweel van poppenspelen ingericht in 1933 door den Bond der Oostvl. Folkloristen in het Folklore-museum, te Gent, en over « 't Spelleke van de Muide »).

RECHTERLIJKE GEWOONTEN. — **De Goede-Vrijdagskinderen.** *Gentsch Zondagspraatje.* *Het Laatste Nieuws.* 20/4/41.

Genadeverleening. (Handelt over de vroegere gewoonte in Vlaanderen op Goeden Vrijdag aan een of meer veroordeelden genade te verlenen. Beslissing desbetreffend genomen te Gent op Goeden Vrijdag 1700).

ST. JANS- en ST. PIETERSVUREN. — Prof. Dr. P. De Keyser. *De St. Jans- en St. Pietersvuren in Oost-Vlaanderen. Volkskunde.* N. R. I jg. (1941), n^r 3, blz. 145-170 (met kaart).

(Uit deze studie, steunende op het materiaal van het Provinciaal Enkwest van 1939 : Vragenlijst betreffende de Volksgebruiken der provincie Oost-Vlaanderen, blijkt dat in Oost-Vlaanderen alleen nog St. Pietersvuren voorkomen (behalve te De Klinge en te Herzele, waar nog St. Jansvuren bestaan), dat de St. Pietersvuren van de St. Jansvuren verschillende eigenaardigheden hebben overgeërfd, waarvan de voornaamste de Rozenhoed of de Bloemenkrans is, ook dat op sommige plaatsen het heidensche vuur vervangen werd door het branden van kaarsen, dit wegens brandgevaar en door het streng optreden der gemeenteoverheid. (Zie de verschillende uittreksels uit de Registers van de Voorgeboden van Gent uit de XVIe eeuw, door schrijver aangehaald). Schrijver wijt den achteruitgang van St. Jan ten voordeele van St. Pieter aan een bewuste en onderbewuste contrareformatorische actie. Het voorkomen van en het dansen onder den rozenhoed bij St. Pietersvuren in Oost-Vlaanderen is geografisch een oostelijk verschijnsel, wat dus op een ten Oosten gelegen kernlandschap van het gebruik schijnt te wijzen : vermoedelijk Brabant of het Rijnland. 77 Oostvlaamsche gemeenten zonden gegevens in over deze vuren en de gebruiken er aan verbonden. Deze studie werd voorgelezen op het XVe Philologencongres te Gent, in Maart 1940.)

TESTAMENT. — P. Lindemans. *Het Testament van advocaat J. F. Vonck. Eigen Schoon en De Brabander.* XXIVe jg. (1941), n^r 1-2, blz. 1-8.

(Dit onuitgegeven testament van den bekenden advocaat J. F. Vonck, die een hoofdrol speelde in de Brabantsche Omwenteling, is interessant, niet alleen omdat het beter de persoonlijkheid van den man doet kennen, maar ook omdat het eenig licht werpt op menig Vlaamsch gebruik uit het einde van de XVIIIe eeuw (hier bepaald te Baardegem), zooals uitdeelingen van brood bij jaargetijden, stichtingen van studiebeurzen voor onbemiddelde hoogstudenten en arme schoolkinderen, enz.)

TOPONYMIE.

1) Het Aalstersche. — J. Van Overstraeten. Wat vertellen ons de plaatsnamen uit het Aalstersche?

Bij wie te rade gaan. Kelten. Romeinen. Water. Moerassen. Toerisme. 16/2/41, blz. 98-102.

Hoog en Laag. Motten en Katten. Idem. 1/3/41, blz. 143-146.

Bosschen. Woeste Gronden. idem. 15/3/41, blz. 182-185.

Grasland. Idem. 1/4/41, blz. 205-207.

2) Het Berouw te Gent. — Berouw of Berauw. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 20/4/41. [Berouw = ber (laag) + auw (grond, land, meersch)].

VOLKSTYPEN TE GENT. — De Trinconi's. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 26/4/41.

Een paar anekdoten over deze bekende familie van huisschilders en « lollekensheeren »).

VOLKSVEREENIGINGEN. — Zeldzame Borden en Onze oude Vereenigen. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 4/5/41.

(Bijzonderheden over een openbare veiling te Gent van zeldzame borden in Brabantsch en Doorniksch porselein, in de periode van 1850 tot 1880 als prijs geschonken door zekere schuttersgilden en duivenbonden uit Gent en andere steden van Oost- en West-Vlaanderen).

Idem. — Kruis- en Handboog. Gentsch Zondagspraatje. Het Laatste Nieuws. 11/5/41.

(Opgave van de kruisboog- en handbooggilden, die te Gent vóór een veertigtal jaren nog bestonden).

ZWAARDDANSEN. — Eugeen Verstraeten. Gegevens over Zwaarddansen in Vlaanderen. De Speelman. Tijdingen van het Vlaamsche Instituut voor Volksdans en Volksmuziek (V.I.V.O.). Herfst-Winter 1940, n^r 15-16, blz. 9-12.

(Aan de hand van talrijke uittreksels uit stadsrekeningen komt schrijver tot het besluit dat Vlaanderen de bakermat geweest is van het zwaarddansen. Ook de oudst bekende afbeelding van een kettingszwaarddans stamt uit onze gewesten, hij komt nl.

voor op Breughel's Sint-Joriskermis, in 1601 door Pieter Van der Heyde in koper gedreven. Speciaal voor Oost-Vlaanderen vermeldingen van zwaarddansen uit de 15^e et 16^e eeuw betreffende Gent, Haasdonk, Kaprijke, Landegem, St. Gillis-Waas, Stalhille, Zottegem.

Idem. — *De Speelman* (V.I.V.O.), Lente 1941, n^r 17 blz. 9-12.

(Uittreksel uit P. Van Nuffel's Historiek der oude straten van Aalst, waaruit blijkt dat Aalst reeds in 1439 zwaarddancers bezat. Ook bijzonderheden over het aantal deelnemers aan deze ritusdansen. Bij de vermeldingen van zwaarddancers uit de XVe en XVIe eeuw, betreffende Oost-Vlaanderen, worden nog Assenede, Ertvelde, Wachtebeke en Bassevelde vernoemd).

De nieuwe Vragenlijsten van de Nederlandsche Volkskunde-commissie.

Het Centraal Bureau voor Nederlandsche Volkskunde, onder leiding van de Volkskunde-commissie der Nederlandsche Akademie van Wetenschappen, heeft kort geleden haar zesde vragenlijst uitgezonden.

Wij laten ze hier volgen ten behoeve van onze lezers, die zouden te vinden zijn om mede te werken aan deze enquêtes, waarvan het wetenschappelijk belang hun zeker niet zal ontgaan. De antwoorden mogen rechtstreeks gestuurd worden naar het sekretariaat der Commissie : Kloveniersburgwal, 29, Amsterdam, ofwel naar den hoofdredacteur van Oostvlaamsche Zanten, Groendreef, 114, Lokeren, die ze aan vermeld sekretariaat zal overmaken.

Men wordt verzocht steeds de plaats (met provincie), waarvoor de vragenlijst ingevuld wordt, den naam van den invuller, zijn leeftijd en beroep, alsook het volledig adres op te geven.

INHUURTERMIJN.

I. Wanneer (zoo mogelijk op welken dag) worden de knechten ingehuurd :

- a) tegenwoordig;
- b) vroeger? (desgevallend tijd opgeven, waarin deze datum nog gold).

II. Op welken dag treden de ingehuurde knechten werkelijk in dienst :

- a) tegenwoordig;
- b) vroeger? (desgevallend tijd opgeven, waarin deze datum nog gold).

III. Wanneer (zoo mogelijk op welken dag) worden de meiden ingehuurd :

- a) tegenwoordig;
- b) vroeger? (desgevallend tijd opgeven, waarin deze datum nog gold).

IV. Op welken dag treden de ingehuurde meiden werkelijk in dienst :

- a) tegenwoordig;
- b) vroeger? (desgevallend tijd opgeven, waarin deze datum nog gold).

KINDERSPELEN.

1) Wolf en schaaap (Het spel van den boozen weerwolf. Herder laat je schaapjes gaan. Het spel van de ruige wolven, of : De zwarte leider [Friesland]).

Eén der kinderen is schaapherder, een ander wolf, de overige zijn de schaapen. Deze moeten de straat zien over te steken, zonder dat de wolf er een van pakt. Vooraf gaat een tweespraak tusschen den herder en den wolf.

- a) Is dit spel bij U bekend?
- b) Hoe is de naam ervan?
- c) Wordt het gespeeld door meisjes,
 of jongens,
 of meisjes en jongens?
- d) Hoe is de gang van het spel?

2) In Holland staat een huis (In Zeeland staat een huis).

Een rondedans, waarbij een der kinderen buiten of binnen den kring staat en zich iemand uitkiest, wanneer de tekst die erbij gezongen wordt, dat verlangt.

- a) Is dit spel bij U bekend?
- b) Hoe is de naam ervan?
- c) Wordt het gespeeld door meisjes,
of jongens,
of meisjes en jongens?
- d) Hoe is de gang van het spel?

3) Adam had zeven zonen.

De kinderen vormen een kring om één van hen, en zingen, terwijl ze een rondedans maken, steeds weer hetzelfde lied, waarbij het in het midden staande kind telkens een gebaar maakt, dat de anderen herhalen.

- a) Is dit spel bij U bekend?
- b) Hoe is de naam ervan?
- c) Wordt het gespeeld door meisjes,
of jongens,
of meisjes en jongens?
- d) Hoe is de gang van het spel?

De medewerkers worden verzocht voor ieder spel den tekst van de liedjes afzonderlijk op een blad te schrijven, en wel zóó, dat op elk blad niet meer dan één liedje geplaatst wordt. Vooral niet schrijven op de achterkanten der bladen. Zoo noodig ook de melodie opgeven.

Wanneer de kinderen bij een spel op een bepaalde manier opgesteld zijn, kan dit door een enkele schetsteekening het beste worden aangegeven.

Hier volgt ook nog een vragenlijst over FUNGILORE, welke vraagt naar het voorkomen van paddenstoelen in het volksgeloof en de volksgeneeskunst. Deze werd ook door de Commissie ten behoeve van den heer H. Kleyn, te Amsterdam, aan al haar medewerkers toegezonden.

- 1) Is U voor paddenstoel of zwam een andere naam bekend?
- 2) Wordt tusschen paddenstoel en zwam onderscheid gemaakt?
 - a) Paddenstoel groeit op den grond
 - b) Zwam groeit op een boom.
- 3) Op welke manier onderscheidt men giftige van eetbare soorten en welke hulpmiddelen worden hiervoor aangewend?

4) Is U een zegswijze bekend (in spreekwoorden, versjes, overleveringen), waarin de naam paddenstoel of zwam wordt genoemd? (In oude of nieuwe literatuur. Titel en blz. opgeven).

5) Spelen paddenstoelen in het volksgeloof nog een rol? (bv. voor bepaalde uren niet plukken).

6) Worden paddenstoelen nog gebruikt in de volksgeneeskunst, hetzij voor mensch of dier? (b.v. worden stuifzwammen nog gebruikt voor bloedstelping?) Zoo ja, op welke wijze? Indien niet zoo, was dit vroeger wel het geval? Sinds wanneer is het niet meer in zwang?

7) Heeft men een verklaring voor het ontstaan van heksenkringen (in een kring groeiende paddenstoelen)?

8) Wordt er verband gelegd tusschen onweer (donder) en het verschijnen van paddenstoelen?

9) Worden in uw omgeving paddenstoelen verzameld om gegeten of verkocht te worden? Welke soorten zijn U bekend?

10) Zijn U plaatselijke namen voor bepaalde paddenstoelen bekend?

11) Is U nog iets bekend, dat niet in bovenstaande vragen is vermeld?

12) Vliegenschwam : *Amanita Muscaria* L.

Bekende paddenstoel met rooden hoed waarop witte plakjes, ring om den steel en knolvormigen voet, groeit speciaal bij berken en dennen.

a) Is U een plaatselijke naam bekend?

b) Wordt deze paddenstoel nog voor het vangen van vliegen gebruikt?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N^o B.

13) Parasolzwam : *Lepiota procera*. Scop.

Groote plaatjeszwam met bruinachtige schubben op den hoed, ring om den steel, knolvormigen voet. In jongen toestand is de hoed nog niet uitgespreid, maar heeft een ronde, knotsvormige gedaante. Algemeen langs wegen en in tuinen.

Is U een plaatselijke naam bekend?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N^o A.

14) Hanekam; dooierzwam : *Cantharellus cibarius*. Fr.

De geheele paddenstoel heeft een dooier- of bleekgele kleur. De dikke plaatjes loopen op den steel af. Eenigszins peperachtige smaak.

Is U een plaatselijke naam bekend?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N° 52.

15) Eekhoortjesbrood : *Boletus edulis*. Bull.

Groote vleezige gaatjeszwam, bovenkant van den hoed licht tot donkerbruin, dikke buikige steel met een witachtig adernet bedekt. Algemeen in bosschen en langs wegen.

Is U een plaatselijke naam bekend ?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N° 39.

16) Vuurzwam *Polyporus ignarius*. L.

Ook wel genoemd Valsche tonderzwam : *Fomes ignarius*.

Houtige hoefvormige zwam, welke meerdere jaren oud wordt, daar elk jaar een nieuwe huisjeslaag tegen de onderzijde wordt aangezet. Onderzijde met vele kleine gaatjes, lichtgrijs tot kaneelkleurig. Veel op wilgen en abeelen.

Is U een plaatselijke naam bekend ?

Wordt deze zwam nog gebruikt om vuur aan te houden ?

Is U nog iets bekend omtrent de echte tonder ? Is deze nog in gebruik ?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen. N° 69.

17. Elfenbankjes : *Polyporus versicolor*. L.

Algemeene gaatjeszwam, op allerlei stammen en stronken, hoed fraai met banden (bruin, blauwachtig zwart) geteekend, meerdere exemplaren bij elkaar. Bovenkant zijig glanzend.

Is U een plaatselijke naam bekend ?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen. N° 16.

18) Reuzenbovist : *Bovista gigantea*. Batsch.

Veel op weilanden, wit ballonvormig, kan zeer groote afmetingen (tot 40 cm.) aannemen. Binnenzijde aanvankelijk wit, bij ouderdom met een bruin groenachtige massa gevuld.

Is U een plaatselijke naam bekend ?

Wordt deze paddenstoel nog in de volksgeneeskunde gebruikt ?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N° Ee. Ruitjesbovist, welke een aanverwante soort is.

19) Stinkzwam : *Phallus impudicus*. L.

Deze zwam draagt op den 10-25 cm. hoogen steel een vingerhoedvormig kapje. In het beginstadium is dit kapje met groenachtig slijm bedekt, veelal bezet met tientallen aasvliegen, afgekomen op het aasgeurende slijm, dat langzamerhand verdwijnt. Deze zwam ontwikkelt zich onder den grond als een wit ei, het z.g. duivels- of heksenei.

Is U een plaatselijke naam bekend :

a) voor de zwam,

b) voor het jonge stadium (het ei) ?

Zie Verkade's Album Paddenstoelen N° 92.